

Звіт про перевірку схожості тексту Oxsico

Назва документа:
SzolnokiGyula_MA_szakdolgozat_2024.pdf

Ким подано: Ерік Марусич	Дата перевірки: 2024-06-01 18:02:18	Дата звіту: 2024-06-01 18:24:45
Ким перевірено: I + U + DB + P + DOI	Кількість сторінок: 48	Кількість слів: 12426

Схожість 7%	Збіг: 36 джерела	Вилучено: 32 джерела
Інтернет: 26 джерела	DOI: 0 джерела	База даних: 0 джерела
Перефразовування 1%	Кількість: 22 джерела	Перефразовано: 487 слова
Цитування 4%	Цитування: 65	Всього використано слів: 1230
Включення 0%	Кількість: 0 включення	Всього використано слів: 0
Питання 0%	Замінені символи: 0	Інший сценарій: 3 слова

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
МІСТО БЕРЕГОВО У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

Солнокі Дюла Дюлович

Студент II-го курсу

Освітня програма: Історія та археологія

Спеціальність: Історія та археологія

Рівень вищої освіти: магістр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 202_

Науковий керівник:

Мандрик Іван Олександрович
доктор історичних наук, професор

Завідувач кафедри:

Чотарі Юрій Юрійович
доктор філософії, доцент

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра історії та суспільних дисциплін

Кваліфікаційна робота
МІСТО БЕРЕГОВО У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

Рівень вищої освіти: магістр

Виконавець: студент II-го курсу

Солнокі Дюла Дюлович

освітня програма: Історія та археологія

спеціальність: Історія та археологія

Науковий керівник: **Мандрик Іван Олександрович**
доктор історичних наук, професор

Рецензент: **Молнар Федір Федорович**
доктор філософії з галузі історичні науки, доцент

Берегове
2024

Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

BEREGSZÁSZ VÁROS A 19. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

Magiszteri dolgozat

Készítette: Szolnoki Gyula

II. évfolyamos Történelem és régészet

szakos hallgató

Témavezető: Prof. Dr. Mándrik Iván

történelemtudományok doktora, professzor

Recenzens: Dr. Molnár Ferenc, PhD, docens

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	6
I. FEJEZET. BEREGSZÁSZ VÁROSA, POLITIKAI ÉLETE	8
1.1. Bereg vármegye bemutatása	8
1.2. A városról általánosságban	9
1.3. A város ügyei (úrbérrendezés)	10
1.4. Bereg megyei gyűlések és határozatok Beregszászra nézve	12
II. FEJEZET. A VÁROS EGYHÁZI-ÉS TÁRSADALMI ÉLETE, GAZDASÁGA, JÁRVÁNYOK	15
2.1. Református egyházközség	15
2.2. Görögkatolikus egyházközség	15
2.3. Római katolikus egyházközség	18
2.4. Társasági élet és társadalmi szerveződések	18
2.5. Gazdasági élet	21
2.6. Bányászat	22
2.7. Kereskedelem, vásártartás	23
2.8. Járványok	24
III. FEJEZET. VÁRMEGYEI JELENTŐSÉGŰ INTÉZMÉNYEK BEREGSZÁSZ VÁROSÁBAN	27
3.1. Bereg megye levéltára	27
3.2. Levéltárosok	31
3.3. A beregszászi ispotály	31
3.4. A beregszászi gyógyszertár	33
3.5. A beregszászi posta	34
ÖSSZEFOGLALÓ	36
ÖSSZEFOGLALÓ UKRÁN NYELVEN	38
FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE	39
MELLÉKLET	43

ЗМІСТ

ВСТУП	6
I. РОЗДІЛ. БЕРЕГОВЕ, ЯК МІСТО, ПОЛІТИЧНА ЖИТТЯ МІСТА	8
1.1. Історичний комітат Берег	8
1.2. Про міста Берегове	9
1.3. Справи міста (кріпосне право).....	10
1.4. Збори в комітаті Берег, рішення про Берегове	12
II. РОЗДІЛ. РЕЛІГІЙНЕ ТА СОЦІАЛЬНЕ ЖИТТЯ МІСТА, ЕКОНОМІКА, ЕПІДЕМІЇ	15
2.1. Реформатська релігійна громада	15
2.2. Греко-католицька церква	15
2.3. Римо-католицька церква.....	18
2.4. Соціальне життя і суспільна організація	19
2.5. Сільське господарство, економіка	21
2.6. Видобуток.....	22
2.7. Торгівля, ярмарок.....	23
2.8. Епідемії	24
III. РОЗДІЛ. ВАЖЛИВІ КОМІТАТСЬКІ УСТАНОВИ В МІСТІ БЕРЕГОВЕ	27
3.1. Березький комітатський архів.....	27
3.2. Архіваріуси в місті Берегове	31
3.3. Ксенодохія в Берегові	31
3.4. Аптека в Берегові	33
3.5. Пошта в Берегові.....	34
ВИСНОВОК	36
РЕЗЮМЕ	38
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	39
ДОДАТОК	43

BEVEZETÉS

Témaválasztásomnak legfőbb oka az volt, hogy elkezdett érdekelni Beregszász város és annak múltja, hogy milyen folyamatokon ment át a város, hogy éltek az emberek, milyen politikai irányzatok formáltak, mi volt a gazdaság fő mozgatórugója, milyen intézmények működtek, hogyan változott az arculata. A város történetének a bemutatása véleményem szerint nagyon fontos mivel az emberek igen nagy érdeklődést mutatnak Beregszász városa és annak történelme iránt.

Beregszász történetét sokan kutatták, sokféle módon, legtöbbjük azonban csak egy-egy bizonyos témát érintve. Múltjával legrészletesebben Lehoczky Tivadar *Bereg vármegye monográphiája* című három kötetes műve foglalkozik. Lehoczky Tivadar *Beregvármegye monográphiája* című három kötetes munkájában a II. és a III. kötet tartalmaz hasznos és történeti adatokat Beregszász múltjával kapcsolatban. Lehoczky Tivadar *A beregmegyei görögszertartásu katolikus lelkeszségek története a XIX. század végéig* című munkája a Bereg megyei görögkatolikus egyház múltjával kapcsolatos kutatásainak eredményeit tartalmazza. Csatáry György a város történetéből egy-egy kisebb témában is közöl levéltári forrásokra alapozott adatokban gazdag tanulmányokat. A következő három tanulmányával ismerkedtem meg munkám során: *Beregszász a 18-19. században*, *Bereg megye levéltárának történetéből*, *A 19. század végi 20. század eleji Beregszász történelmi épületei*. Molnár Ferencnek *Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék történeti kronológiája (1790-1914), különös tekintettel a görögkatolikus ruszinságra*. című oktatási jegyzete is nagy segítséggel szolgált munkám során. A kronológia Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék eseményeit öleli fel az úgynevezett „*hosszú tizenkilencedik század*” (1790-1914) során.

Kifejezetten olyan munkából keveset találunk, amely egy-egy korszakban részletesen, több szegmensből is bemutatja a város történetét. Kutatásom és szakdolgozatom ezt a hiányt próbálja meg pótolni a város történetének feltárásával a 19. század első felének az időszakában.

A szakdolgozat három fő fejezetre oszlik. Az első fejezet Beregszász városának politikai életét mutatja be szakirodalom alapján. A második fejezet a város egyházi és társadalmi életével, gazdaságával és a várost sújtó járványokkal foglalkozik. A harmadik fejezet azokat a vármegyei jelentőségű intézményeket mutatja be amelyek Beregszászban megtalálhatóak.

A fejezetek további alfejezetekre oszlanak fel. Az első fejezet 4 alpontra tagolódik, amelyek bemutatják Bereg vármegyét, Beregszász városáról az általános információkat, a város ügyeit (úrbérrendezés), a Bereg megyei gyűléseket és határozatokat Beregszászra nézve. A második fejezet 8 alcímre bomlik: az első alpont a Református egyházközséggel, a második a Görögkatolikus egyházközséggel, a harmadik a Római katolikus egyházközséggel, a negyedik a társasági élettel és társadalmi szerveződésekkel, az ötödik a gazdasági élettel, a hatodik a bányászattal, a hetedik a kereskedelemmel és vásártartással, a nyolcadik alpont pedig a várost sújtó járványokkal foglalkozik.

A harmadik fejezet 5 alpontra tagolódik: az első alpont Bereg megye levéltárát, a második azok levéltárosait, a harmadik a beregszászi ispotályt, a negyedik a beregszászi gyógyszertárat, az ötödik pedig a beregszászi postát mutatja be.

A munkámat elsősorban olyan szakirodalomra támaszkodva kívántam alapozni, amelyek elsődleges forrásokból dolgozva írták le a város és térségének történetét, továbbá levéltári források és korabeli sajtó alapján.

I. FEJEZET. BEREKSZÁSZ VÁROSA, POLITIKAI ÉLETE

1.1. Bereg vármegye bemutatása

Bereg vármegye, a Magyar Királyság északkeleti szélén, a keleti hosszúság 40–41 és az északi szélesség 48–49 fokai között helyezkedik el. Megyének a közigazgatási határai: észak-nyugatról Ung, északról Galícia, keletről Máramaros, délről Ugocsa és Szatmár, dél-nyugatról pedig Szabolcs megye. 1879-es statisztikai kimutatás szerint Bereg megye területe 3727,19 km². Melegforrások és hévizek a megyében nincsenek.¹ 1781-ben a Szernye-mocsár Bereg megyében 28,701 hold földet borított el.²

1. táblázat: Bereg vármegye nemzetiségi megoszlása

Év	Népesség	Magyar	Orosz	Német	Tót	Zsidó
1837	109 632	41 798	61 291	2 531	650	3362
1847	125 962	50 091	-	2 756	704	-

Forrás: FÉNYES Elek: *Magyar országnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben*. III. kötet, Pest, 1837. 53-54.; FÉNYES Elek: *Magyarország leírása* I. kötet. Budapest, 1847. 20-23.

2. táblázat: Bereg vármegye vallási megoszlása

Év	Népesség	Római katolikus	Görög katolikus	Evangélikus	Református	Zsidó
1837	109 632	6271	61 822	156	38 021	3362
1847	125 962	9138	71 869	-	38 958	461

Forrás: FÉNYES Elek: *Magyar országnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben*. III. kötet, Pest, 1837. 53-54. ,FÉNYES Elek: *Magyarország leírása* I. kötet. Budapest, 1847. 20-23.

A Magyar Királyságban Bereg vármegye területén zajlott a legnagyobb mértékű timsókő kitermelés és timsó készítés. A beregszászi timsókő-lelőhely felfedezése a 18. század végén történt, 1797-ben a Schönbornok összehasonlították a híres tolfai timsókővel, s kiderült, hogy hasonlóan kitűnő minőségű, rendkívül nagy mennyiségben kitermelhető timsókövet tartalmazott a Beregszász környéki dombvidék. Hamarosan el is kezdődött a beregi üzemek felállítása. Munkács mellett Podheringen Schönborn grófnak timsógyára volt, melyhez a pusztakerepeci is tartozott. Az 1820-as években a Munkács melletti gyárak évente nyolcezer mázsa timsót termeltek.³ Perényi Zsigmond dédai timsógyára évente 3500 mázsa timsót készít. Szintén nagy jelentőségű gróf Károlyié Muzsalyon. A Sopron megyei timsó főző üzemek mind mennyiségileg, mind minőségileg

¹ LEHOCZKY Tivadar: *Bereg vármegye monographiája*. I. kötet. Általános rész. Ungvár, 1881. 58–59.

² FÉNYES Elek: *Magyarország leírása* I. kötet. Budapest, 1847. 12.

³ SOÓS Imre–SZÓKEFALVI NAGY Soltán: Az első magyarországi „timsógyár”. In: Tanárképző Főiskola füzetek 435. Eger, 1967. pp. 371–403. 388.

alulmaradnak a beregiekhez képest.⁴ Kisebb szállító hajókat a váriak építenek.⁵ Jó minőségű vas készítettek Selesztón.⁶ Tíz helyen évente mintegy 2500 mázsa hamuzsír készült.

A megye lakosságának a legnagyobb része földműveléssel foglalkozott. A legtöbb földműveléssel foglalkozó ember állatot is tenyésztett és szőlőt is művelt. Az áruikat pedig a mezővárosokba, például Munkácsra hordták a hetivásárok alkalmával. A hegyvidéken élők ökröket és lovakat ritkán adtak el, a síkvidéken lakók szarvasmarhát és a sertéseket leginkább ezekre a helyekre hajtották. A lakosság egy része azonban hallal és rákkal is kereskedett. Munkács és Beregszász számos lakosa céhen kívüli mesterségekkel is foglalkozott, zsidók pedig elsősorban kereskedtek. A mezővárosi lakosok közül kevesen küldték iskolába a gyermekeiket, inkább a nemesek taníttatták őket.⁷

1.2. A városról általánosságban

Beregszász az Északkeleti-Kárpátoktól délre, a magyar alföld sarkában terül el. Dél és nyugati irányban nagy kiterjedésű síkság veszi körül, amelyből csak a kaszonyi és tarpai hegyek emelkednek ki. Északkeleti és keleti irányban vulkanikus eredetű összefüggő és alacsony hegyláncolat veszi körül a várost. Ezek a messze földön híres beregszászi szőlőhegyek, amelyeknek folytatása keletre a muzsalyi és a benei, északra pedig az arдай szőlőhegyek. Beregszász városa a magyarságnak ma az észak-keletivégvára. Az egységes magyarlakta terület utolsó központja ebben az irányban.⁸

A beregszászi szőlőhegyek között a lemagasabb a 362 méter magas Nagyhegy, utána pedig jön 247 méterével az Arдай-domb. Ezek között van a Kerekhegy, mely II. Rákóczi Ferenc tulajdonában volt egykoron. A város e hegyek lábainál, kissé lesüllyedt mélyedésben épült. A városon a Vérke csatorna folyik keresztül. Mesterségesen létrehozott duzzasztó segítségével a Borzsa folyó vizéből van táplálva. A beregi folyókkal ellentétben délről északra folyik.

A városhoz viszonylag közel 10–12 kilométernyire folynak a Tisza és a Borzsa folyók. A Borzsa Mezővárinál, a mai beregszászi járás egyik falujánál ömlik a Tiszába. A város nem épült egyik folyó partjára sem. Ennek minden bizonnyal az az oka, hogy a beregszászi szőlőhegyek ezen a vidéken jobb feltételeket biztosítottak a síkság folyóinál.

⁴ FÉNYES Elek: *Magyarország leírása* I. kötet. i.m. 69.

⁵ Uo., 78.

⁶ Uo., 84.

⁷ BALOGH István: Bereg megye leírása. In: *Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei levéltári évkönyv* 5–6. Nyíregyháza, 1985. 23.

⁸ CSATÁR István, ÖLVEDI János: *A visszatért Felvidék adattára*. Budapest, Mahr Ottó és TSA „Rákóczi”, 1939. 373.

1803. évi összeírás szerint a városban 375 ház volt. Nyolc kivételével, vagyis 367 fából vagy vályogból készült.⁹ 1785-ben 1834 lakosa volt Beregszásznak.¹⁰ 1828-ban Beregszász népessége 3009 fő.¹¹ Thirring Gusztáv adatai alapján Beregszásznak 1830-ban 3184 lakosa volt, míg 1857-ben már 3801 fő.¹²

1.3. A város ügyei (úrbérrendezés)

A Mária Terézia idején elfogadott úrbéri kötelezettségek a 18. század végén némelyest enyhültek. Beregszász és a további négy uradalmi község Munkács, Vári, Bereg, Beregújfalú folyamatosan perelte a munkács–szentmiklósi uradalmat a korábbi állapotok megváltoztatásának szándékából. Ezeket a kéréseket a Helytartótanácshoz is eljuttatták, innen várták a jogorvoslatot is.¹³

1791. december 30-án kezdte meg a működését a Helytartótanács által Beregszász panaszainak ügyében kirendelt első bizottság. Feladata az volt, hogy állást foglaljon Beregszász kérelméről és az úrbérrendezési iratokban lefektetett kötelezettségekről. A vármegyei közgyűlésen is napirendre került a város jogainak az ügye, ahol erre vonatkozó határozatokat is sikerült elfogadni, továbbá az 1792. április 27-én tartott közgyűlésen is napirenden volt. Az 1794. november 25-i rendeletei a Helytartótanácsnak elutasították Beregszásznak a bűnvádi ügyekben való bíraskodás és pallosjog¹⁴ megerősítése, a kegyúri jog¹⁵ átruházására és királyi várossá¹⁶ emelésére irányuló kérelmeit. ¹⁷ Azonban a megyei törvényszéket utasították, hogy járjon közbe a kérdések eldöntése érdekében és a továbbiakban a „*kidolgozandó bánásmód iránti örökös szerződésre nézve*” az új megállapodást készítse el.

1794. november 25-én a Helytartótanács rendeletére válaszolva Beregszász 1795. március 17-én a 169. számú határozatában az úrbéri szabályozás ügyét illetően egy új küldöttséget nevezett ki. 1799. szeptember 22-én újfogalmazták az úrbéri szerződést. A kinevezett küldöttség véleményét a megyei törvényszék az 1799. november 24-ei határozatával, továbbá a Helytartótanácsnak 1803. április 26-ai rendeletével kisebb változtatásokkal elfogadták. Az új szerződés életbe is lépett volna,

⁹ CSATÁRY György: Beregszász a 18-19. században. In: *Szabolcs-Szatmár-Beregi levéltári évkönyv* 17. Nyíregyháza, 2006. 99.

¹⁰ ZUBÁNIC László: *Túl a Tiszán egy város Beregszász. Beregszász*, A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, 2009. 24.

¹¹ BÁCSKAI Vera, NAGY Lajos: *Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban*. Budapest, Akadémia, 1984. 49.

¹² THIRRING Gusztáv: *Városaink népességének alakulása 1787-től 1910-ig*. 1911. 485.

¹³ CSATÁRY György: *Beregszász a 18-19. században*. i.m. 99.

¹⁴ Pallosjog – a király által adományozott jog vármegyéknek, városoknak és egyes földbirtokosoknak halálos ítéleteknek a meghozására és azok végrehajtására.

¹⁵ Kegyúri jog – egyes személyeknek, vagy egy csoportnak az egyház által adott kiváltsága, amely legfőképpen valamely egyházi hivatal viselője kijelölésében való részvételre vonatkozik, valamint templom karbantartásának, annak felújításának kötelezettségével és más terhekkel járhat.

¹⁶ Szabad királyi városok – így nevezik azokat a községeket, amelyek királyi privilégiumok által a megyei és földesúri hatóságok befolyása alól kivontak.

¹⁷ CSATÁRY György: *Beregszász a 18-19. században*. i.m. 100.

ha a további négy Bereg megyei község külön álláspontját nem zavarta volna bizonyos kérdésekben. Az öt település között megoldhatatlan ellentétek alakultak ki, melyek továbbra is vitás kérdésekként maradtak fent a felek között. Beregszász újra a javaslatok változtatása céljából a küldöttséghez előterjesztést adott be. Amelyekre a Helytartótanács ellenészrevételeket fogalmazott meg és így a küldöttségi tárgyalások is tovább folytatódtak, mindaddig míg az új rendezési javaslatok ellen támasztott igények a Helytartótanács 1810. október 2-án kiadott rendelete alapján érvényüket el nem veszítették. Ezekután új szerződések és új feltételek jöttek létre.

A megye által kinevezett küldöttség a munkáját így újból elkezdhette. 1812-ben Beregszász részéről a számtalan kérdésnek eredményeként ismét megújították mindazon észrevételeket, amelyek szerint a pontokban felsorolt igényeket megváltoztatni és átalakítani kérte. Ezután az uradalom is beadta észrevételeit mindezekre vonatkozóan. A megemlített bizottságok működése, a felterjesztéseknek a megvitatása még sokáig panaszok sorának megszületését eredményezte. A hosszas jogi vita visszaélésekre adott lehetőséget, ami ellen szintén tiltakozott a város. A peres ügyek folytatásához több információra volt szükség, amit csak sokára tudtak összegyűjteni. Szükséges volt a városi telkek számának és minőségének meghatározása céljából a hivatalos összeírás és a mérnöki felvétel.¹⁸ A megyei küldöttség munkájáról szóló végjelentést jegyzőkönyvében foglalták a megyei törvényszék pedig 1814. május 9-i határozatával az ügyet egyenként bíróilag iktatta, és a felsőbb elhatározások miatt a Helytartótanács elé terjesztette.

A törvényszéki és küldöttségi tárgyalások alatt álló úrbéri rendezés feltételeinek megteremtése az öt községgel kapcsolatban a király ajánlatainak megfelelően látszott megoldódni. Az 1816. november 5-én a Helytartótanács által kiadott rendeletnél fogva az öt község „jövendő bánásmódjai” iránt úrbéri örökös szerződések feltételeit fektették le

E szerződés pontosítása évtizedeken keresztül folyt. Az uradalomhoz tartozó öt település Bereg, Beregújfalú, Vári Munkács, Beregszász a szerződés pontjait évekig nem hagyta jóvá. A következő évek pereskedésekkel és egyezkedésekkel teltek. 1822. december 13-án az uradalom 14 pontban új szerződést ajánlott. Ennek alapjául vette a század hűbéri viszonyait és a következőket követelte: tizedelésen felül telekadóul 1 forint 20 krajcárt házanként; kilencedet sertés, kecske, juh és bárányok után; csirkét, libát konyhatartásul; robotváltságul 800 forintot.

Ezekről a követelésekről a város hallani sem akart. Azt javasolta, hogy – mivel minden ház után telekadót szedtek – ez az összeg 333 ház után 283 forint 3 krajcárt tett ki, az úrnak való köteles munka pedig 117 forint 24 krajcárt, három köből gabonának a magtárba való beszállítása 50 forintot, annak többszöri forgatása 120 napszám után 20 forintot; huszonkét uradalmi kályhának mázolója 4 forint 24 krajcárt, huszonöt szekérnyi jégáthordás 25 forintot, vetőmag kiszállítása és bevetése 8

¹⁸ CSATÁRY György: *Beregszász a 18-19. században*. i.m. 100.

forintot, termett rozs és búza betakarítása 6 forintot, összesen 400 forint 27 krajcár értéket váltta meg a város és ezáltal sok kellemetlenségtől megszabadítaná magát.¹⁹ A továbbiakban annak ellenére is, hogy ebben a szerződésben a feltételek enyhültek a települések továbbra is ellenálltak. A város az uradalom, a bizottságok és a törvényszék által elképzelt szerződést továbbra sem akarta elfogadni, mivel nem akarta, hogy jobbágyközséggé váljon.²⁰ 1823-ban Beregszász és Munkács közösen panaszt tett az uralkodónál a Schönborn uradalom önbíráskodásai miatt.²¹ 1829-ben a városnak megtiltották a bor eladását, ami a jövedelmek több mint a felének a kiesését eredményezte.²² Sokáig nem egyeztek a felek, az uradalom királyi biztos kirendeléséért folyamodott. Perényi Zsigmond, majd Komlós Lajos és Füzeses Gábor elnöksége alatt is küldöttségek jöttek Beregszászba. Egészen 1848-ig elhúzódott a pereskedés.

1.4. Bereg megyei gyűlések és határozatok Beregszászra nézve

Bereg vármegyei közgyűlések és határozatok Beregszászra nézve is nagy jelentőséggel bírtak a korszakban. 1794. november 25-én a Helytartótanács megvonta a pallos jogától Munkácsot, Beregszászt, Várit és Bereget.²³ 1797. április 28-án Vécsey Miklós főispán helytartó összehívta a megye rendeit Beregszászba az 1796. november 23-ai pozsonyi országgyűlésben meghatározott javak miatt, az elrendelt személyes felkelés szervezése céljából. Erre a költségekre július 10-én 12,569 forintot vetett ki a megyére. A július 24-ei határozat alapján pedig a munkácsi és szentmiklósi megyékre 2011 p. m. zabot szállítottak be.²⁴

1800. március 10-én Beregszászban tartottak egy megyei gyűlést, amelyen az a határozat született, hogy az országgyűlés által újból felajánlott 26 ezer újoncból, ami a megye szempontjából 222 újoncot jelentett, ezek elsősorban a törvénysértők, erőszakosak és munkanélküliek közül állítsák ki.²⁵

1800. augusztus 20-23. Kazinczy Ferenc börtönbüntetésének a letöltése alatt, miközben Napelóon hadseregének az előrenyomulása miatt a munkácsi várbörtönbe szállították, Beregszászban tartózkodott.²⁶ 1801. április 11-én a megyei sereg a király által a hadi szemle alkalmával dicséretben részesültek és utána pedig a királyi lak őrségére alkalmazták őket. A sereg 1801. május 30-án visszatért, Naménynál pedig a küldöttség által dicső fogattatásban részesültek. E seregnek a zöld

¹⁹ CSATÁRY György: *Beregszász a 18-19. században*. i.m. 101.

²⁰ Uo., 101.

²¹ MOLNÁR Ferenc: *Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék történeti kronológiája (1790-1914), különös tekintettel a görögkatolikus ruszinságra*. 2014. 12.

²² ZUBÁNIC László: *Túl a Tiszán egy város Beregszász*. i.m. 25.

²³ LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. I. kötet. Általános rész. i.m. 329.

²⁴ Uo., 256.

²⁵ Uo., 258.

²⁶ MOLNÁR Ferenc: *Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék történeti kronológiája (1790-1914), különös tekintettel a görög katolikus ruszinságra*. i.m. 7.

selyemből készült, Szűz Mária képével és a megye címerével díszített zászlója 1801-ben Beregszászban ünnepélyesen fel lett szentelve, az ünnepséghez szükséges élelmiszereket a megye községei szállították előre meghatározott áron.²⁷

1805. október 27-én meghirdették a beregszászi nemesek felkelését.²⁸ A nádor Pozsonyból küldött iratában közölte a megyével, hogy az általános nemesi felkelés el lett rendelve, parancsba adta, hogy a használható lovakat vegyék számba és azok kivitelét tiltsák meg. Továbbá a megmaradt szerelvényeket úgyszintén gyűjtsék össze. 1805. november 18-án minden nemes Beregszászban jelenjen meg és fizessenek be a földbirtokosok 20, a többi nemesek és papok 5 forintot, és a nemesek állat állományát írják össze. 1806. január 21-én a Helytartótanács elrendelte, hogy 1806. február 9-én országszerte tartsanak ünnepélyes hálaimát, amely Beregszászban is megtörtént, mozsárlövés és a zene mellett tartottak lakomát is. Az ünnepség költségeit a felkelési pénztárból fedezték.²⁹

1806. április 6-án a megye határozatot hozott, hogy a belbiztonság fenntartása miatt, Beregszász, Munkács és Vári városok együtt 150, Bereg és Beregújfalú pedig 50 fegyverest állítson ki és küldjék ezeket a csapatokat 1806. június 11-ig Beregszászba. Ezen csapatokhoz az altiszteket a község, a főtiszteket pedig a megyei választók nevezték ki.

1806. április 27-én a nádor megsürgeti ezt a folyamatot, hogy az ellenség betörése miatt a csapatokat azonnal szervezzék meg, és indítsák útnak. Azonban eközben a megye elrendelte, hogy a besorozandó lovak vagy Buday Zsigmondhoz Balazsérára, vagy 1806. május 12-ére Beregszászba toborozzák össze. Gróf Hadik András kerületi hadvezér szintén sürgette, hogy a felkelő csapatok ha felszerelés híján is rögtön induljanak el Egerbe. Hertelendy Gábor kassai osztály tábornok pedig eldöntötte, hogy hiába Beregmegye a tiszántúli körzethez tartozik, ő a gyorsabb ügyintézés érdekében saját maga fogja 1806. május 8-án Beregszászban szemügyre venni azt, ezután a csapatok Naményon át meg is indultak.³⁰

1807-ben az uralkodóhoz címzett panaszában kiemeli Beregszász és Vári városok azt is, hogy egyenként kétezer forint katonai veszteséget kénytelenek fedezni.³¹

1813-évi határozat alapján egy négy századból álló csapat századonként Munkácson, Ilosván, Beregszászban és Váriban gyakorlatot kellett, hogy tartsanak.³²

A király 1813. október 18-án Peganból, Szászországból írott rendeletéből ismét felszólította a vármegyét, hogy az 1813. február 23-i kivetésen felül ismét 2224 p. m. búzát, 12,022 m. rozst,

²⁷ LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. I. kötet. Általános rész. i.m. 260.

²⁸ MOLNÁR Ferenc: *Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék történeti kronológiája (1790-1914), különös tekintettel a görög katolikus ruszinságra*. i.m. 8.

²⁹ LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. I. kötet. Általános rész. i.m. 261.

³⁰ Uo., 263.

³¹ Uo., 403.

³² Uo., 264.

12,892 m. zabot szolgáltatson be. 1813. december 14-én Bereregszászban báró Vécsey Miklós főispáni helytartó elnöklése alatt tarott gyűlésen meghatározták, hogy a búza 3 forint 30 krajcár és a rozs 2 forint 15 krajcárral váltsák meg, a zabot pedig szolgáltatassák be. Az 1813. december 11-i gyűlésen pedig minden jövedelmi forint után 4 krajcár, a tiszti fizetések után minden egyes forinttól 2 krajcárt határoztak meg beszedni segély gyanánt.³³

³³ LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. I. kötet. Általános rész. i.m. 265.

II. FEJEZET. A VÁROS EGYHÁZI- ÉS TÁRSADALMI ÉLETE, GAZDASÁGA, JÁRVÁNYOK

Beregszászban az 1786. évi összeírás szerint 72 római katolikus, 30 görögkatolikus és 218 református házaspár élt. Az 1786-os adatok szerint 422 római katolikus, 169 görögkatolikus és 1098 református lakosa volt a városnak.³⁴ 1837-ben 617 római katolikus, 186 görög katolikus, 2175 református lakosa volt a városnak.³⁵

2.1. Református egyházközség

A református egyház temploma 1813-ban épült fel klasszicista stílusban.³⁶ Lelkészek ebben az időszakban a következő személyek voltak:

1787-1792. Vekerdi Nagy Mihály

1792-1796. Kömlei János

1796-1806. Derceni Szabó Péter

1807-1836. Derecskei Szabó Péter³⁷

1836-1850 Janka József

A beregszászi református egyházközségnek 1831-ben alakult Dalárdája.³⁸

2.2. Görögkatolikus egyházközség

A Beregszászi Görögkatolikus Egyházközség az egyik legrégebbi egyházközsége és egyben névadója is a Beregszászi Esperesi Kerületnek. Már az 1747-es összeírásban is szerepelt az egyházközség.³⁹

1747-ben tíz család tartozott a Beregszászi Egyházközséghez, ez volt az első megjelent adatközlés. 1772-től írták az egyházközség anyakönyvét. 1792-ben a Munkácsi Egyházmegye felállítása utáni első összeírásban 203 görögkatolikus volt Beregszászban, 1847-ben már összesen 400.⁴⁰

³⁴ CSANÁDI György: *Sorsfordító évek sodrásában*. Ungvár, PoliPrint, 2004. 23.; CSATÁRY György: *Beregszász a 18-19. században*. i.m. 99.

³⁵ FÉNYES Elek: *Magyar országnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota* statisztikai és geographiai tekintetben. III. kötet, Pest, 1837. 81.

³⁶ CSATÁRY György: A 19. század végi, 20. század eleji Beregszász történelmi épületei. In: *Szabolcs-Szatmár-Bereg levéltári évkönyv XIX*. Nyíregyháza, 2011. 298.; MOLNÁR Ferenc: *Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék történeti kronológiája (1790-1914), különös tekintettel a görög katolikus ruszinságra*. i.m. 11.

³⁷ FODOR Gusztáv: *Református múltunk kezesség I.: kárpátaljai református gyülekezettörténeti kutatásokhoz (1523-2016)* Tiszaszentimre, Narancsik Imre Kutató Műhely, 2016. 245.; LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. III. kötet. Különös rész. Ungvár, 1881. 141.

³⁸ ZUBÁNICS László: *Túl a Tiszán egy város Beregszász*. i.m. 33.; FODOR Gusztáv: *Református múltunk kezesség I.: kárpátaljai református gyülekezettörténeti kutatásokhoz (1523-2016)* i.m. 245.

³⁹ MAROSI István: *Görögkatolikus magyarok Kárpátalján: Községek és templomok*. Nagybégány-Beregszász, Szent Miklós Egyesület, 2014. 70.

⁴⁰ Uo., 71.

Egy 1792-ik évi összeírás szerint Beregszászban Zámbovovszky Mihály volt a görögkatolikus lelképásztor.⁴¹ Aki 1794-ben elhagyta a beregszászi gyülekezetet és Szentmiklóson folytatta tovább szolgálatát. Ekkor a beregszászi község a Schönborn grófhöz fordult, amennyiben a lelkész a jövedelem hiánya miatt március 24.-én elhagyja a gyülekezetet más nem fog a helyébe lépni mivel a gyülekezet kis számú és szegény. Kérték a gróftól, hogy utaljon a beregszászi lelkésznek legalább annyi jövedelmet amennyit a munkácsi görögkatolikus lelkész kapott de a gróf nem tett ez ügyben semmit, így a község pap nélkül maradt.⁴²

1797. július 25-én a Helytartótanács 14342. számmal újabb intézvényt bocsátott ki a vármegyéhez, melyben az szerepelt, hogy megállapították a Munkács Görögkatolikus Egyházmegye parochiáit, a megye pedig bizottság létrehozásáról döntött, melynek feladata az anyaegyházakban levő paplakok, templomok és fölszereléseik összeírása. Azokon a helyeken, ahol új parochiák voltak szükségeseek, azt külön kellett feltüntetni a költségvetésben. A megye 1797. szeptember 4-én Beregszászban tartott közgyűlést, amelyen megvitatta ezeket az intézkedéseket, és megválasztotta a küldöttség tagjaivá Bornemissza György alispánt, Bösz János uradalmi prefektust (tisztfőnököt), Neupauer Sámuel uradalmi ügyészt, Tobszty György szolgabíró és Bornemissza Imre esküdtöt, akik azután az esperesekkel ez ügyben eljárak.⁴³

A helytartóságilag megállapított parochiák iránti intézvény ezt tartalmazta Beregszászra nézve a 13. pontban: *13. Beregszászon a g. k. hívek csekély száma miatt csak káplánság legyen s távolfekvő filiái más anyaegyházakhoz csatoltassanak, a helyi papot a raboskodó hívek is igénylik.*⁴⁴ A megyeileg kiküldött bizottság tagja volt pedig: *Grigásy Mihály huklivai pap és vereckei esperes, Kovordányi András alsó-vereckei pap, Kutka András munkácsi esperes, Lyahovics János lucskai, Szidor Tódor beregszászi esperes, Gribovszki András jánosi lelkész, Kessun György szolyyai esperes, Sztankovics Márk bresztói pap, Vaszkó Lukács rosztokai lelkész és Polyánszki .György kislefusi parochus.*⁴⁵

⁴¹ LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. II. kötet. Általános rész. Ungvár, 1881. 39.; LEHOCZKY Tivadar: *A beregmegyei görögszertartásu katholikus lelkésziséget története a XIX. század végéig*. Munkács, Grönstein Mór, 1904. 41.

⁴² LEHOCZKY Tivadar: *A beregmegyei görögszertartásu katholikus lelkésziségek*. i.m. 84.

⁴³ Uo., 41–42.

⁴⁴ Uo., 41–42.

⁴⁵ Uo., 44.

3. táblázat: Az összeírás adatai Beregszászra nézve

Száma	Anyagyház	Görög katolikus népessége	temploma	paplak	Szükséglete			Megjegyzés
					új paplakra	új templomra	templom felszerelésre	
					forint	forint	forint	
13.	Beregszász	197	fa	nád- dal- fedett faépü- let két szobá- val	800	1300	714	Ebből az ikonosztázra 600 forint. Fiókjai: Csoma 173, Vári 22, Macsola 17, Ardó 24, Gecse 13, Surány 1, Márokpapi 48, Csaroda 0, Borzsova 2, Muzsaj 4, Hettyen 1, Asztély 6, Badaló 3 és Kígyós 2 rutén lélekkel.

Forrás: LEHOCZKY Tivadar: *A beregmezei görög-szertartásu katolikus lelkészségek története a XIX. század végéig*. Munkács, Grönstein Mór, 1904. 46.

1804-ben a Beregszászi kerületben esperes volt Szidor Tidór és hozzá tartozott 8 parochia.⁴⁶ 1806-ban a prédikáció nyelve magyar és ruszin volt, ez így is maradt 1938-ig. Hitoktatást már 1806-ban végeztek az egyházközösségben, felekezeti iskolája pedig 1847-től van. 1847-ben 25 diákja és egy kántor tanítója volt.⁴⁷ 1814-ben a Beregszászi esperesi kerületben 7 parochia és 4262 görögkatolikus ember volt. A beregszászi kerületben parokiák a következő településeken voltak: Beregszász, Makkosjánosi, Kovászó, Kövesd, Makaria, Bártháza és Remete.⁴⁸ 1821-től ősi parókia jelzővel (*parochia antiqua*) illetik. A 20. század elején kiadott két sematizmus is megerősíti ezt, amelyek szerint a Beregszászi Egyházközséget a 18. század előtt alapították meg.

1747-ben beregszászi egyházközség kegyura a munkácsi uradalom volt. 1792-től a Munkácsi Esperesség része lett. 1806-tól a Beregszászi Esperesi Kerület névadó egyházközségévé vált. 1821-től pedig az egyházközség a püspök által szabadon adományozható státuszba került. Az 1747-es sematizmus szerint a beregszászi görögkatolikusoknak fatemplomuk volt, amelynek tetője javításra szorult. Az 1899-es sematizmusban is szerepel, hogy 1825 előtt fatemplomuk volt a

⁴⁶ LEHOCZKY Tivadar: *A beregmezei görög-szertartásu katolikus lelkészségek*. i.m. 53.

⁴⁷ MAROSI István: *Görögkatolikus magyarok Kárpátalján: Községek és templomok*. i.m. 71.

⁴⁸ LEHOCZKY Tivadar: *A beregmezei görög-szertartásu katolikus lelkészségek*. i.m. 54.

beregszászi görögkatolikusoknak.⁴⁹ 1825-ben épült fel a görögkatolikus kőtemplom.⁵⁰ A fatemplom nem a mostani helyén, hanem az akkori Kiskassa nevű területen állt. A sematizmusok szerint mindkét templomnak a titulusa az Istenszülő örömhírvétele (Gyümölcsoltó Boldogasszony). Nevének változatai a sematizmusokban: Beregszász, Bereghszász, Bereghszáz, Beregszászi, Беperовo, Berehovo, utalás volt található a Lampertháza elnevezésre is.⁵¹

2.3. Római katolikus egyházközség

Az új torony a régi helyén 1804-ben kezdték el felépíteni.⁵² A hét mázsás harang mindkét oldalán kicsorbult. 1801. július 8-án pedig átöntötték. Hozzá lett adva az az érc is, melyet a torony romjai között találtak meg és amely az egykori megolvadt harangokból van, Bán Miklós öntötte Beregszászban. Mihály őrangyalnak a tiszteletére, a képet Sebő Antal a beregi felkelő sereg kapitánya készítette. Ez a felirat szerepelt rajta(Felülről): „*Sum refusa Anno Domini 1801. niense Julio in oppido Beregszász per Nicolaum Bán sub parocho Loci Joanne Jandsisich.*”

A templomtorony csonkjára egy egyszerű tornyot építettek. Ebből az időből maradtak fenn ábrázolások a templomról. A templom helyreállítását többször is véghez kívánták vinni, ennek első tervét 1829-ben készítették, melyet nem fogadtak el. Az elfogadásra került terveket Tischler Albin akkori beregszászi káplán, később címzetes kanonok és kerületi esperes készíti el 1837-ben.⁵³ Ezt a tervet 1839. november 15-én fogadta el a városi tanács.⁵⁴ A templom az 1686-os tüzeset után már nem építették újjá a templomot, egészen 1837-ig fedetlenül állt.⁵⁵ Az építkezést először Scultéty János építész vezette, majd 1837-ben a munkák irányítását Tischler Albin beregszászi káplán (praesbyter dioecesanus architecturae peritus) veszi át és vezeti azt az 1846. évi befejezéséig.⁵⁶

A helyreállításhoz a Schönborn család háromezer forintot, Hám János szatmári püspök 16 500 forintot adott. A vármegye az anyagok szállításával és több környező község közmunkájával járult hozzá, amelyet átengedett a templomépítésre. Ezenkívül a munkácsi börtönből rabokat is munkára bocsátott, akiket a helybéliek láttak el élelemmel az építkezés ideje alatt. A templom helyreállítása 1846-ban befejeződött be és 1846. november 1-én szentelték fel.⁵⁷ A felszentelésen részt vett a város

⁴⁹ MAROSI István: *Görögkatolikus magyarok Kárpátalján: Községek és templomok.* i.m. 70.

⁵⁰ ZUBÁNIC László: *Túl a Tiszán egy város Beregszász.* i.m. 25.; MAROSI István: *Görögkatolikus magyarok Kárpátalján: Községek és templomok.* i.m. 70.

⁵¹ MAROSI István: *Görögkatolikus magyarok Kárpátalján: Községek és templomok.* i.m. 70–72.

⁵² LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája.* III. kötet. Különös rész. i.m. 120.

⁵³ DESCHMANN Alajos: A beregszászi r. k. plébániatemplom. In: *Műemlékvédelem*, 1980 (24. évfolyam, 1 szám). 43.

⁵⁴ ZUBÁNIC László: *Túl a Tiszán egy város Beregszász.* i.m. 25.

⁵⁵ KÖZÉPKORI templomok útja: *Beregszászi római katolikus templom.*
Elérhető: <http://www.templomut.hu/ro/beregszasz/57> (2022.05.10.)

⁵⁶ DESCHMANN Alajos: *A beregszászi r. k. plébániatemplom.* i.m. 43.; LEVÁRDY Ferenc: *Magyar templomok művészete.* Budapest, Szent István Társulat, 1982. 217.

⁵⁷ DESCHMANN Alajos: *A beregszászi r. k. plébániatemplom.* i.m. 44.

valamennyi felekezete. Részt vett az ünnepségen Haday Sámuel alezredes helyőrségparancsnok és Bay Sámuel alispán. A második főoszlopba pedig befalazták a templom Pécsi István kanonok által megírt részletes történetét pléhdobozban.⁵⁸

2.4. Társasági élet és társadalmi szerveződések

A 19. század elején számos társadalmi szerveződés jött létre, azonban a napóleoni háborúk és az abszolutista irányítás nem kedvezett azok működésének. A társasági élet meghatározó részeként gyakran tartottak vidékünkön is mulatságokat, bálokat, de azok elsősorban csak télen voltak. Beregszászban a mulatságoknak az Oroszlán-szálló adott otthont.⁵⁹ 1800. augusztus 20–23. között Kazinczy Ferenc is megszállt itt, amiről az épület falán elhelyezett emléktábla is emlékeztet.⁶⁰

1837. január 14-én Báró Perényi Gábort Bereg vármegye főispáni helytartójává iktatták be Munkácson, ennek alkalmából február 10-én a beiktatását ünnepelték Beregszászban. Az ünnepelés Báró Perényi Gábor beszédével kezdődött, amelynek kezdetén azt ágyútűz kísérte. Beszédének témája volt a polgári életnek a boldogsága. Törvényes szertatások után következett egy gazdag lakoma következett, amelyet három teremben tartottak meg ami tömve volt vendégekkel. Ezt követte este egy táncos multság.⁶¹ 1838. január 14-én rendeztek jótékonyági táncos multságot Beregszászon a pesti Vakok intézetének a javára, amelyben részt vett a megye számos úri és tiszti tagja. Összesen 247 résztvevő volt jelen ezen az eseményen, a belépési díj pedig egy ezüst forint volt. De mint a Nemzeti Újság tudósításából kiderül, sokan többet is fizettek a belépődíjnál.⁶²

A reformkorban szerte az országban kaszinók jöttek létre. Beregszászon Eötvös Tamás, Bereg megye másodalispánja alapította meg 1841. március 5-én a kaszinót. A vármegye legrégebb művelődési intézménye volt.⁶³ A Beregi kaszinó egyesület első gyűlését 1841. március 17-én tartották Eötvös Tamás elnökle alatt.⁶⁴ Első helyisége az Oroszlán Szálló emeleti sarokszobájában volt. Működése nagymértékben tükrözte a megye társadalmi életét, szokásait. Kezdetben Beregszászi Kaszinónak, majd Beregi Olvasó Egyesületnek nevezték. Az első elnöke maga Eötvös Tamás lett, igazgatósági tagjai voltak Polchy Gáspár városi tanácsnok, Hajdú Ferenc, Ilosvay Menyhért és Komlósy Károly megyei főjegyző. A jegyző Szintay János megyei tiszti főügyész, pénztárnok Tájnel Teofil gyógyszerész volt. További elnökei: 1842-ben az első alispán id. Füzeses Gábor, 1843-ban

⁵⁸ ZUBÁNICS László: *Túl a Tiszán egy város Beregszász*. i.m. 25.

⁵⁹ KOZMA György: *A Beregmegyei Kaszinó százéves története*. Budapest 1941. 40–41.

⁶⁰ CSANÁDI György: *Sorsfordító évek sodrásában*. i.m. 24–25.

⁶¹ Beregszász, *Jelenkor* 6 (1837/6), 1837. jan. 21., 1., Linberger P. T., Beregszász, *Nemzeti Újság* 1. félév (1837/8), 1837. jan. 25., 58., Beregszász, *Erdélyi Híradó* 1. félév (1837/9), 1837. január 31., 9.

⁶² Beregszász, *Nemzeti Újság* 1. félév (1838/21–22.), 1838. márc. 14–17., 162.

⁶³ KOZMA György: *A Beregmegyei Kaszinó százéves története*. i.m. 40–41.; DANCs György: Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig: A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig. In: *Kárpátalja története. Örökségek és kihívások*. Beregszász-Ungvár, II. RF KMF-„RIK-U” Kft., 2021. 272.; CSANÁDI György: *Sorsfordító évek sodrásában*. i.m. 40–41.

⁶⁴ Beregi kaszinó, *Pesti Hírlap* január–június (1841/49), 1841. jún. 19., 410.

a megyei főjegyző Komlós Károly, 1844-ben Buday István, 1845-ben Sztankó János, 1846-ban ismét a megyei főjegyző Komlós Károly, 1847-ben pedig az első alispán Uray Pál. A kaszinóhoz való tartozásnak nem volt feltétele a nemesi származás, ugyanakkor tagsági díjat kellett fizetni. A társaság célja az olvasás, a művelődés, ezzel együtt a művelt viselkedés terjesztése volt. A tagok önztek egymást (megszegés esetén 2 ezüst forint volt a büntetés), kutyával és kalapban tilos volt a belépés. 1843-ban Berger Dávidot a kaszinó pénztárosnak választotta, de mivel nem volt annak a tagja ezért visszautasította ezt. 1846-ban a társadalmi élet visszaesett, a forradalom előtt azonban ismét megélénkült. A kaszinó származástól függetlenül mindenki számára nyitva állt, aki betartotta annak szabályait. A kaszinónak volt könyvtára is, 1841 májusában Eötvös Tamás 16 forintot felajánlott gazdasági témájú könyveknek a beszerzésére. Bay György is felajánlott 100 forintot a könyvtár állományának a bővítésére. Ezután több folyóiratra és újságra is elő lett fizetve többek között az Erdélyi Híradóra, a Hírnökre, a Budapesti Híradóra, a Honderűre, a Pesti Hírlapra és több német nyelvű szaklapra is.⁶⁵ 1842. január 11-én táncos mulatságot tartottak itt, amely egészen reggel 4 óráig tartott. A belépőjegy ára 1 forint volt, a kaszinó tiszta haszna pedig 60 forint.⁶⁶

A kaszinónak nagy szerepe volt az 1848-1849-es forradalom és szabadságharcban, buzdította az embereket, hogy álljanak be a honvédseregbe. 1848. május 26-án hatvanan jelentkeztek a honvédseregbe, közöttük volt a kaszinó számos fiatalja is. Miután a fiatalság bevonult a hadseregbe a kaszinó élete hanyatlani kezdett. A szabadságharc után az orosz csapatok élén császári biztos átvette az irányítást Bereg vármegye felett, vele azonban a kaszinó tagjai akartak együttműködni.⁶⁷

Az első fennmaradt adatok a helyi magyar színjátszásra vonatkozólag a reformkorból származnak, viszont évtizedeken keresztül elég hiányosak. Beregszászt is időnként felkeresték színjátszó társulatok, 1830 júniusában játszottak itt magyar színészek. 1834. június 7. és 18. között Keszy József és társulata járt a városban a *Honművész* tudósításai szerint. A munkácsi vendégszereplés előtt itt játszottak színpadon, majd a fellépésük után októberben ismét színpadra álltak Beregszászban. Ezen alkalommal Keszy József együttese több színdarabot is előadott. Keszy József színjátszó együttese a következő személyekből állt: Párthényi, Eránosz, Eranoszné, Szatmáry, Kacz, Rákosi, Harmath. Műsoruk a következő színdarabokból állt: *Doktor Smildi*, *Szebeni erdő*, *Az amerikai majom*, *Domi*, *A király parancsolatja*, *Frigyes Elek*, *Kemény Simon* stb. Békéssy István társulata egy a *Pesti Divatlap* 1845 tavaszán keltezett tudósításában említi, hogy vendégszereplést

⁶⁵ KOZMA György: *A Beregmegyei Kaszinó százéves története*. i.m. 40–41.; DANCs György: Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig: A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig. In: *Kárpátalja története. Örökségek és kihívások*. Beregszász-Ungvár, II. RF KMF-„RIK-U” Kft., 2021. 272.; CSANÁDI György: *Sorsfordító évek sodrásában*. i.m. 40–41.

⁶⁶ Beregszász, *Regélő Pesti Divatlap* 1 (1842/13), 1842. febr. 12., 102–103.

⁶⁷ KOZMA György: *A Beregmegyei Kaszinó százéves története*. i.m. 40–41.; DANCs György: Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig: A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig. In: *Kárpátalja története. Örökségek és kihívások*. Beregszász-Ungvár, II. RF KMF-„RIK-U” Kft., 2021. 272.; CSANÁDI György: *Sorsfordító évek sodrásában*. i.m. 40–41.

Beregszászon. A *Pesti Divatlapnak* egy későbbi 352. számából megtudhatjuk, hogy még véget sem értek Békéssy István társulatának az előadásai, amikor is megérkezett Abday Sándor harminckét tagból álló színjátszó társulata. Tudjuk azt, hogy Békéssy István társulata előbb érkezett, viszont Abday Sándornak a társulata korszerűbb volt. Így hát a két társulat ideiglenesen egyesült és így tartotta meg a további előadásait. Műsoruk a következő színdarabokból állt: *Richelieu első párbaja*, *A tengeri kalóz*, *Paul Jones*, *Védegyelet*, *A pásztor*, *Lázár*, *Don Caesar de Bazan*, *Vadon fia*, *A szökött katona*, *Nemesek hadnagya*, *Fehérek*, *Londoni koldusok*, *Két pisztoly*, *Zsidó*. Ezek az alkalmi tudósítások azt jelzik, hogy a színészek nem kerültek el Beregszászt. Beregszászon a színjátszás feltételei és körülményei nem voltak sem rosszabbak, sem jobbak, mint ez időben a hasonló lélekszámú és nagyságú helységek többségében.⁶⁸

2.5. Gazdasági élet

Az 1803. évi összeírás szerint a város 7681 holdnyi növénytermesztésre alkalmas földterülettel rendelkezett. A városnak körülbelül 150 gönci hordó bora termett. Szőlőtermesztéssel egyaránt a nemes és polgári tagjai is foglalkoztak. Az ebből befolyó jövedelemből kapott a református pap négy forintot, a katolikus lelkész kettő, a görög pap egy, a református tanító kettő, a bíró kettő, a jegyző kettő hordó bort kapott. Ezen felül pedig a közszükségre öt hordó bor volt szánva.⁶⁹ 1808-ban egy kiküldött bizottság Beregszász város lakosainak rossz életkörülményei miatt embereket hallgatott ki, ezek pedig arról számoltak be, hogy a beregszászi határ nagy része víz alatt áll, a többi föld minősége pedig olyan silány, hogy háromszor kell szántani és trágyázni, máskülönben a vetőmagot se hozza vissza. Földterület pedig kevés található, előfordult, hogy egy darab földet öten is művelnek közösen, és így ez a föld, amely egynek sem képes három hónapra elegendő kenyeret nyújtani az öt családot éhségbe juttatja. Ezért kénytelenek voltak sokan máshol Déda, Böszörmény, Újváros vagy Szamoshátra dolgozni.⁷⁰ A kihallgatottak még elmondták, hogy a szőlészet is kétséges, és gyakran csak kis hasznot termel. A napszámos bére egy rénus forint vagy harminc garas, reggel és este pedig étel és ital is jár neki. Így pedig a kiadás sokszor nagyobb a jövedelemnél. Ennek eredményeként pedig a szőlőbirtokosok gyakran kénytelenek kölcsönöket felvenni, és ennek eredményeként összfel nem a szőlőbirtokosok, hanem a hitelt nyújtók tesznek jövedelemre szert. De sokan még így sem tudják törleszteni az adósságaikat és szekereiket, lovaikat elkobozzák tőlük, egyes esetekben be is börtönzik őket.⁷¹

⁶⁸ ENYEDI Sándor: *Színészek, színházak, városok. A határon túli magyar színházművészet kislexikona*. Budapest, Balassi kiadó, 2005. 24–25.

⁶⁹ CSATÁRY György: *Beregszász a 18-19. században*. i.m. 99.

⁷⁰ LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. II. kötet. Általános rész. i.m. 318–319.

⁷¹ LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. II. kötet. Általános rész. i.m. 378.

2.6. Bányászat

Bereg vármegye déli részén a síkságból kiemelkedő beregszászi, muzsalyi, benei, dédai és bégányi hegyek, különösen a legmagasabb 349 méteres Nagy-hegy ryolith-kőzete tartalmazza a timsót, melyből a különféle célokra alkalmas timsót termeltek. Az 1700-as évek végén fedezték fel a kőzet e sajátosságát. Előbb csak aranyat és ezüstöt kutattak rétegeiben s alkalmas tömbjeit örlőkővekre feldolgozták, a törmelékét pedig mely építkezésre alkalmatlan volt az utak porondozására és timsó gyártására kezdték felhasználni.⁷²

1795-ben Chriszt Meislik János a Beregszászi kőbányákat akarta kibérelni, a főtisztiséget kereste meg ez ügyben. 1796. július 22-én és 26-án továbbá augusztus 22-én Weisz Dercsényi János a Szolnoki és Nagybányai bányahatóságokat megkereste, hogy a Beregszászi hegyeken aranyra és timsóra szabad kutatási engedélyt kérjen. 1797. február 7. -én pedig emlékiratot küldött Schönborn grófhhoz, akit timsógyártás céljából egyesülésre szeretett volna kérni. 1799. január 29-én meg is kötötték ezt a társulási szerződést.⁷³ 1796-ban kibérelte az uradalom a Beregszászi malomkő bányákat, amelyért az uradalom 435 forintot fizetett egy évre.⁷⁴

1796-ban Dr. Weisz Dercsényi János elsőként nyert bányászati engedélyt a Beregszászi Akol-hegyen. A dokumentumok szerint a timkő kovát, ként, timföldet és vasércet tartalmazott. A kőzetek ezen sajátosságai miatt szükséges volt, hogy a timkővet bányászóknak is rendes bányászati engedélye legyen. Minthogy a timkőről az 1351. évi 13. törvénycikk sem rendelkezik, sem a 1723. évi 108. törvénycikk. Az 1351. évi 13. törvénycikk csak annyiról rendelkezett, hogy a nemesek birtokait, melyekben bányák találhatóak csak úgy veheti el a király, hogyha hasonló értékű birtokkal adományozza meg őket.⁷⁵ Az 1723. évi 108. törvénycikk arról rendelkezik, hogy a bányai bíróságoknak az ország törvényeit kell, hogy alapul vegyék.⁷⁶ Miksa-féle német bányatörvény nem tesz említést, ez akkoriban még ismeretlen volt. Az 1573. évi bányatörvény vagy más néven az 1573. évi miksa-féle bányarendtartás célja volt a bányászati tevékenységeknek a szabályozása, azok fejlesztése a Magyar Királyságnak a területén. Szabályozta a bányajogokat, a bányák megnyitásának és működésének a feltételeit, az engedélyek kiadásának a folyamatát, amelyek szükségesek voltak a bányászat megkezdéséhez. Létrehozták a bányahivatalokat és bányabíróságokat, ezen szervek feladata volt a bányászati munkálatoknak a felügyelete a vitás kérdéseknek a rendezése. meghatározta

⁷² LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. II. kötet. Általános rész. i.m. 451.

⁷³ Uo., 467–468.

⁷⁴ Uo., 455.

⁷⁵ 1351. évi törvénycikk *In: Ezer év törvényei* Elérhető: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=35100013.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D3>

⁷⁶ 1723. évi 108. törvénycikk *In: Ezer év törvényei* Elérhető: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=72300108.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1723>

a bányászoknak a jogait és kötelezettségeit. Előírásokat tartalmazott a környezetvédelmi és biztonsági intézkedésekről, továbbá szabályozta az adózást.⁷⁷

A timkőnek a legfontosabb része az üregeiben található csillámló timany (alunit). A kőzet maga földpátos részekből áll, melyben kénsav foglalja el a kálium és timföld mellett azt a helyet melyben a timanyban kénsav található.

1801-ben Chriszt Ferenc és Paulicsek András kaptak engedélyt és mérettek ki bányahatárokat a Beregszász melletti benei dombok, amelyeket 1809-ben Schönborn grófnak és Dercsényinek átengedtek. 1811-ben kért gróf Schönborn Fülöp Ferenc engedélyt, amelyet meg is kapott. 1822-ben a Nagybányai cs.kir. pénz- és bánya igazgatóság és kerületi bányabíróság oda adományozta Schönborn grófnak és társainak a muzsalyi határbeli területeket, a kigyósi oldalon található elhagyatott aranybánya körülötti területeket és az Akol, Veres-hegy, Nagyiró, Belényes és Bethlehem nevű területeket timkő törés céljából. Bányavámul a késztermék tizedrészét szedték be a kincstár számára.⁷⁸

2.7. Kereskedelem, vásártartás

Beregszász kereskedelmi szempontból nem rendelkezett tiszta vonzáskörzettel, a parasztok más piachelyek mellett, azokkal együtt vallották eladó vagy vásárhelyként, csupán megosztott körzete volt. Az ilyen piachelyeket a szakirodalom alközpontoknak nevezi.⁷⁹ A Beregszászban tartott vásároknak az áruforgalma elég magas volt, ezeknek a bevétele 1200–1400 forint között mozgott. Egy évben átlagosan 150–200 ezer forintnyi értékű árucseré zajlott itt le.⁸⁰ 1799-ben Beregszász és Bene között született egy egyezség, amely három pontból állt:

1. A beregszászi és benei lakosok mind a beregszászi mind a benei vámon díj nélkül kelhetnek át;
2. A kereskedők, ha teherrel érkeznek meg akkor fizessenek, de ha gyalog, vagy lovon mennek akkor nem;
3. A lakosokat lássák el pecsétes igazolványokkal.⁸¹

1816. november 5-én a Helytartótanács rendeletet adott ki, amelyben kimondta, hogy csak a szombaton megtartott vásárokat ismeri el törvényesnek. Ennek ellenére Bikkesi Károly alispán utasítása szerint szerdán is tartottak vásárokat. Mivel itt a szerdai és vasárnapi vásár vált hagyományossá ezért a város két napi vásárjogot kért az uralkodótól, amit 1818. június 5-én I.Ferenc

⁷⁷ IZSÓ István: *Bányatörvény-alkotásunk krónikája (1545-1945)* Miskolc, 2021. 8–21.

⁷⁸ LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. II. kötet. Általános rész. i.m. 451–452.

⁷⁹ BÁCSKAI Vera, NAGY Lajos: *Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban*. i.m. 48–49.

⁸⁰ CSANÁDI György: *Sorsfordító évek sodrásában*. i.m. 25.

⁸¹ LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. III. kötet. Különös rész. i.m. 146–147.; CSATÁRY György: *Beregszász a 18-19. században*. i.m. 102–103.

királytól meg is kapott. Ez ellen az uradalom azonban tiltakozott. Ezután hosszú pereskedés vette kezdetét a város és az uradalom között.⁸² 1824. február 20-án döntő határozat született, amelynek értelmében a vásárok idejét a régi rend szerint szerdára tették át.

Az uradalom a boltok után is szedett földesúri illetéket. A magánboltok és áruhelyek szabad építését pedig akadályozta. 1822. július 23-án Cseh Sándor uradalmi számtartó 60 jobbággy segítségével leromboltatta a helybéli csizmadiák által engedély nélkül üzemelő kereskedést.

Az 1824. február 20-i királyi rendelet szerint a város jogot kapott, hogy április 6-án, május 7-én, június 13-án, augusztus 24-én, november 2-án és december 10-én, valamint virágvasárnap előtt Gergely, Antal, Bertalan, Mindszent és Luca hetében mindig szerdán és csütörtökön országos vásárokat tarthatott.⁸³ 1828-ban 256 falvat vonzott Beregszász melynek népessége összesen 106 491 fő volt.⁸⁴ 1833. január 28. és szeptember 27. között Csendes Jákob és több Beregszászi kereskedő kérelemmel fordult a városi tanácshoz, hogy jelöljenek ki nekik területet az országos vásár helyén, ahol is boltot szeretnének alapítani.⁸⁵ 1834. szeptember 9-én Beregszász városi tanácsa kérelemmel fordul az uralkodóhoz, hogy február 3-án is országos vásárt tarthasson.⁸⁶

2.8. Járványok

A vidéket számos járvány és természeti katasztrófa sújtotta a 19. század első felében. 1792-ben szifilisz, 1793-ban vérhas, 1795-ben skorbut, 1817-ben éhínség, 1815–1819 között fagykár és jelentős esőzések, 1829-ben marhavész, ezután pedig árvizek és hosszú ideig tartó aszályos időszakok következtek.⁸⁷ 1834-ben pedig földrengés, amelynek az ereje harangokat kongatott meg és kéményeket omlasztott le.⁸⁸

1805-ben Beregszászban az ínláz járványszerűen tombolt és a szegény lakosságon nagy pusztítást végzett.⁸⁹ Szintén még 1805-ben májféreg, 1808-ban pedig Polenán, Szentmiklóson és Beregszászon marhavész tombolt.⁹⁰

⁸² CSATÁRY György: *Beregszász a 18-19. században*. i.m. 102.; MOLNÁR Ferenc: *Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék történeti kronológiája (1790-1914), különös tekintettel a görög katolikus ruszinságra*. i.m. 11.

⁸³ LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. III. kötet. Különös rész. i.m. 146–147.; Csátáry György: *Beregszász a 18-19. században*. i.m. 102–103.

⁸⁴ BÁCSKAI Vera, NAGY Lajos: *Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban*. i.m. 49.

⁸⁵ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (továbbiakban: KTÁL) 721.fond, 2. op., 166. od.zb. 6.

⁸⁶ KTÁL 10.fond, 3. op., 30. od.zb. 3.lap

⁸⁷ DANCs György: *Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig: A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig*. i.m. 249.

⁸⁸ Dóhovichs, Az 1834-ki földrengésről, *Társalkodó* 3 (1834/92) 1834. nov. 15., 365–366.

⁸⁹ LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. II. kötet. Általános rész. i.m. 169.; MOLNÁR Ferenc: *Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék történeti kronológiája (1790-1914), különös tekintettel a görög katolikus ruszinságra*. i.m. 8.

⁹⁰ LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. II. kötet. Általános rész. i.m. 175.

A legnagyobb emberáldozatokat a kolerajárvány okozta, amely először 1831-ben jelent meg a vidéken, de 1835–1837 között is feltűnt. A kolerajárvány elleni védekezésnek a módszere más korábbi járványokon, de elsősorban a pestis járványkor szerzett tapasztalatokon alapult. A legfontosabb intézkedés az volt, hogy az egyik területről a másikra történő mozgást korlátozták, a megbetegedetteket pedig elzárták az egészségesektől. A Galíciából érkező hírek szerint már 1830 decemberében feltűnt a kór az Oroszországgal határos területeken.⁹¹

A kolera súlyos hasmenéssel járó, esetenként halálos kimenetelű betegség. A betegség súlyossága sok tényezőtől függhet, az egyik az ember egészségi állapota. A legsúlyosabb esetekben a halál a fertőzödést követően néhány órán belül is bekövetkezhet.

A kolera járvány első áldozata 1831. július 2-án Beregszászvégardóban volt. 1831. július 4-én elérte a kór Beregszászt és július 5-ére már három hivatalos áldozata volt. Erről olvashatunk a Magyar Kurir július 22-i számában is. A vármegyei kiküldöttség – amely a járvány megfékezése céljából volt kirendelve – még aznap elhagyta a várost.

1831. július 8-án az első alispán Lónyay János Beregszász város egyházi előjáróinak kiadott rendelkezésében megtiltotta a lakosság gyülekezését és bezáratta az intézményeket. Ebbe az istentiszteletek is beletartoztak. Felszólította az egyházak előjáróit, hogy az istentiszteletek ideje alatt ne engedjék be a templomba az embereket, hanem azok csak kint, de ott is minél messzebb álljanak egymástól. A gyülekezés tiltása addig tartott, míg az utolsó házat fel nem oldották a karantén alól.⁹²

Lenhossék Mihály országos főorvos központi utasításokat és tanácsokat küldött a járvány kiújulásakor 1831. július 10-én „*Rövid oktatás*” címmel. Ezen utasításokat elsősorban a lakosságnak szánták. Ebben olyan utasítások voltak találhatóak, amelyekből a lakosok értesülhettek, hogy hogyan csökkentsék minimálisra a fertőzés veszélyét. Ha kolerás tüneteket észleltek magukon vagy a hozzátartozóikon, akkor ilyen esetekben is útmutatásokat adott a leírás, hogy mi volt a teendő.⁹³

A járvány újbóli megjelenése miatt a Helytartótanács 1831. július 12-én az egész országot körzetekre osztotta. Ezeknek a felosztott területeknek az irányítására pedig királyi biztosokat küldött ki. Bereg vármegyébe Szerentsy István lett kirendelve. Bereg vármegyében 1831. október és december között már nem rögzítettek újabb kolerás eseteket. 1831. november 22-i Helytartótanács által közzétett összegzés szerint 1267 megbetegedett embert jegyeztek fel, ebből 662 személy halt meg. Az 1832. február 14-ei utolsó, végleges összegzés alapján pedig 1301 fertőzött közül 680

⁹¹ DANCs György: Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig: *A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig*. i.m. 249–251.

⁹² DANCs György: Közegészségügyi és orvosi eljárások az 1831-es kolerajárvány idején. In: *LIMES A II.* Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve. V. évfolyam. Beregszász-Ungvár, 2018. 165., DANCs György: *Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig: A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig*. i.m. 249., Márton József, Kolera, *Magyar Kurir* július–december 45 (1831/7), 1831. júl. 22., 54.

⁹³ DANCs György: Közegészségügyi és orvosi eljárások az 1831-es kolerajárvány idején. i.m. 165–168.

személy halt meg. Ebből az derül ki, hogy majdnem minden második ember esett a járvány áldozatául.⁹⁴ Bereg vármegyében a betegek közötti halálozási arány 52,2% volt.⁹⁵

⁹⁴ DANCs György: Közegészségügyi és orvosi eljárások az 1831-es kolerajárvány idején. i.m. 169.

⁹⁵ DANCs György: *Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig: A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig*. i.m. 254.

III. FEJEZET. VÁRMEGYEI JELENTŐSÉGŰ INTÉZMÉNYEK BEREGSZÁSZ VÁROSÁBAN

3.1. Bereg megye levéltára

A 16. század végétől a levéltárfejlődés szempontjából fontos szerepe volt a vármegyékben a jegyzőnek, aki ekkor már egy választott tisztviselőként tevékenykedett. Feladata volt a megye iratainak az őrzése, megyegyűlési jegyzőkönyvek vezetése, hivatali ügyintézés.⁹⁶ A megyei igazgatás során keletkezett iratokat nem őrizték központilag, hanem sokáig a tisztviselők, egyik részét az alispán, másik részét a jegyző tartotta magánál. A jegyzőhöz kerültek általában a megyei gyűléseken tárgyalt ügyek iratai, az alispánhoz pedig a törvénycikkek, lezárt perek, felsőbb rendeletek, királyi parancsok. Ez pedig azt eredményezte, hogy sok megye korai iratanyagában nagy hiányok láthatóak.⁹⁷

Csak a 17. század végétől kötelezték arra a jegyzőt, hogy megbízatása végén átadja utódjának az iratanyagot, ami munkája során keletkezett és összegyűjtött. A megyei levéltáraknak a tényleges megszervezésére a 18. századnak az elejétől, főleg az 1723: LXXIII. tc. érvénybelépésétől vált lehetségessé. Ez a törvény kötelezővé tette, hogy állandó székházakat építsenek, amely alkalmas a megye iratainak őrzésére, a rabok elhelyezésére, megyegyűlések megtartására. Ezen intézkedések következtében a vármegyék egyre nagyobb figyelmet fordítottak az iratok megőrzésére, több megyében is elkezdtek az iratok rendezését és feldolgozását, ez általában az iratok rövid tartalmi kivonatolását jelentette. Az iratoknak a megőrzése azonban egymástól nagyban eltérő rendszerben történt, volt ahol a családok betűrendjében őrizték, volt ahol települések szerint, volt ahol az előljárók szerint. Főleg 1729-től kezdődően amikor is törvénybe foglalták, hogy helyezték a levéltárba a megyei törvényszék előtt végbemenő perek iratait. Emellett még ez a törvény arra kötelezte a volt megyei tisztviselőket, hogy a megyei közügyek hatáskörébe tartozó, de náluk maradt iratokat adják át.⁹⁸ A jegyző sokfelé ágazó feladatköre miatt egyre kevésbé volt képes a növekvő levéltárnak a gondját viselni, emiatt a 18. század második felében külön levéltárnokot vettek fel a megyék többségében.⁹⁹

Hasonlóan a többi megyékhez Bereg megyében is a közép- és újkorban az iratokat a vármegyei jegyző otthonában őrizték. Ezek a feltételek között a megyei dokumentumok védettsége biztosítva volt, és megfelelt a megyei adminisztráció, valamint a lakosság által felállított

⁹⁶ LAKOS János: Magyar levéltártörténet, levéltári jog. In: *Levéltári kézikönyv*. Osiris / Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2009. 288–289.

⁹⁷ FAZEKAS István: Iratkezelés a polgári kor előtt. In: *Levéltári kézikönyv*. Osiris / Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2009. 364.

⁹⁸ LAKOS János: Magyar levéltártörténet, levéltári jog. i.m. 288–289., FAZEKAS István: Iratkezelés a polgári kor előtt. i.m. 364.

⁹⁹ LAKOS János: Magyar levéltártörténet, levéltári jog. i.m. 288–289.

követelményeknek. Így a 19. századi levéltárak létrehozása előtt csak jegyzői gyűjtemények léteztek, ahol az igazságszolgáltatás és a közigazgatás a megyei jegyzőkönyveket, okiratokat és aktákat őrizte. A vármegyei bírósági üléseket és közgyűléseket mindig más helyen szervezték, az is előfordult, hogy a vármegyén kívül üléseztek. Ennek következményeképpen a dokumentumok állandó vándorlása során megsérülhettek vagy akár el is tűnhettek. Bereg megye is azon megyék sorába tartozott, ahol ezen dokumentumok többször is a tűzvész martalékává váltak.¹⁰⁰

A 16-17. században Bereg vármegye állandó székhellyel még nem rendelkezett. Csak 1745-ben került sor felállítására Beregszászban, amelynek a vármegyei háza adott otthont, amely 1776-ban leégett. A jelentés szerint, amit a helytartótanácsnak küldtek a levéltár az 1770-es években még nem volt jegyzékbe véve. 1780-ban megbízzák Takács Jánost az iratok rendezésével, ehhez a munkához kapott egy segédet is. II. József közigazgatási reformjai eredményeként Bereg és Ugocsa megyék és levéltáraik 1785-től 1790 márciusáig egyesültek.

A levéltár első jelentős rendezése és jegyzékbe vétele ekkor kezdődött, és 1786-1791 között végbe is ment. Egy ebben az időszakban született jegyzék (*Rubrica actorum judicialium*) szerint a jogügyi iratok 22 csoportja közül ekkor még kilenc nyúlt vissza a 16. század második feléig, kilenc a 16. századig, négy indult a 18. századdal.¹⁰¹

Ebben az időszakban készítenek feljegyzést, ami információkkal szolgál az egykori levéltári állományokból és a rendszerezési folyamatokról. Ez a rendszer áll fent évtizedekig a későbbi kibővítések és utánpótlások ellenére. Az egyik úgynevezett „fragmentum” a következő felirat volt látható: „*Rubrica, actorum judicialium Incliti Bereghiensis in Elencho contentorum 1786*”. E cím alatti aktákat gyűjtötték össze sorrendbe rakva. Az akkori jegyzékekrendszerint egy rövid összefoglalót, mintát tartalmaztak minden aktáról, például: személyi adatokat. Együttvéve forrásjegyzékként is használhatók. A következő csoportok lettek feljegyezve:

1. „*Polgári perek 1611-1785-ig.*”
2. *Tiltakozások s óvások 1549-1747.*
3. *Bevallások, adásvevések, átruházások 1571-1815.*
4. *Cerék 1606-1823.*
5. *Egyességek 1560-1801.*
6. *Osztályok 1570-1763.*
7. *Intetők 1570-1767.*
8. *Vizsgálatok 1621-1783.*
9. *Adóssági betáblázások 1751-1786.*

¹⁰⁰ CSATÁRY György: Bereg megye levéltárának történetéből. In: *Acta Academia Beregsasiensis* XV. évfolyam 1. kötet. Beregszász-Ungvár, 2016. 117–118.

¹⁰¹ KOSÁRY Domokos: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. I. Általános rész. 3. Megyei levéltárak és forrásközlések.* Budapest, Osiris, 2008. 215.

10. *Végrendeletek 1636-1723.*
11. *Adományok, beiktatások s más kiváltságok 1389-1734.*
12. *Levéltári átvételek 1573-1783.*
13. *Ítéltetők 1545-1785.*
14. *Sürgetetők 1748-1785.*
15. *Királyi parancsok 1636-1785.*
16. *Királyi bírósági rendeletek s parancsok.*
17. *Határjárás okmányok 1607-1780.*
18. *Folyamodások s panaszok 1626-1767.*
19. *Idézések 1614-1758.*
20. *Árvaiügyek 1615-1787.*
21. *Jelentéstételek 1580-1785.*
22. *Meghatalmazások 1747-1786.*
23. *Vegyesek 1761-1785.* ¹⁰²

Az újabb iratok a törvénykezési és közigazgatási ágak szerint elkülönítve őrzik, szintén a számadási és egyéb iratokat. II. József halála után a megye azon időszak dokumentumait elégette és csupán a népmozgalmi táblázatokat hagyta meg. ¹⁰³ Ezeket a csoportokat még a következőkkel egészítették ki:

1. Caducitates et fiscalatus
2. Taxae et Sportuales
3. Requisitiones circa judiciaria
4. Processus productionales ¹⁰⁴

1790-ben a szétválasztás elősegítése érdekében Rosenfeld András főispán kidolgozott egy tervezetet. E szerint a tervezet szerint a különváló ugocsai levéltárnak másolatban ki kell adnia az általános rendeleteket. ¹⁰⁵ A levéltárban ezután rendezési munka kezdődött, amiben Sólyom István főjegyző és munkatársa Schedius Kristóf is részt vett. 1790-től a jegyzőkönyveket magyar nyelven vezették. ¹⁰⁶

A következő levéltári rendezés már 19. század elején történt. A vármegyei bizottság 1810. évi beszámolója szerint a levéltárban nem voltak megfelelően rendezve a legújabb kori dokumentumok. A Helytartótanács emiatt elrendelte, hogy nyolc évre egy levéltárost vegyenek fel a rendezés elvégzése érdekében. A levéltár rendezésével Pápay Zsigmondot, mint regisztrátort bízták meg, aki nagy hangsúlyt fektetett a dokumentumok topográfiai mutatóinak elkészítésére. Többek

¹⁰² LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. I. kötet. i.m. 6.

¹⁰³ Uo., 6.

¹⁰⁴ CSATÁRY György: *Bereg megye levéltárának történetéből*. i.m. 119.

¹⁰⁵ KOSÁRY Domokos: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába*. I. Általános rész. 3. Megyei levéltárak és forrásközlések. i.m. 215.

¹⁰⁶ Uo., 545.

között ő állította össze az elpusztult, használhatatlan és sérült iratok listáját. Nagy mennyiségű másolatot készített az 1569–1671 közötti évekből származó dokumentumokról, amelyek sokáig segítették a tájékozódást. Pápay Zsigmond munkáját elismerték, de a feladat gyorsabb elvégzése érdekében a vármegyei bizottság azt javasolta, hogy vegyenek fel mellé egy segédet. Az 1811. évi rendezési terv értelmében egy munkatársat fel is vettek, akinek az évi bére 400 forint volt. A tizenharc csoportot Pápay Zsigmond öt csoportba foglalta össze. Ezek a következők:

1. Ecclesiastica
2. Religionaria
3. Contributionalia-Cimissariatica
4. Publico-Politica
5. Urbarialia

A rendezést hat évre tervezték, aminek kézzel fogható eredményei később mutatkoztak. Nagy odafigyeléssel bántak a vármegyei közgyűlések jegyzőkönyveivel, mivel ezekben volt fellelhető a vármegye egész politikai és társadalmi élete.¹⁰⁷ Ez időben az *archivum antiquum* vagyis a II. József előtti anyag még a 16. század második felétől kezdődött. A legrégebbi közgyűlési jegyzőkönyvek 1569–1572 közötti évek anyagát tartalmazták, majd jelentősebb hiány 1573–1601 után az 1602–1603, 1607–1617, 1619–1621, 1623, 1625–1643, 1649–1653, 1660–1671, 1675, 1677–1681, 1685, 1688–1703, 1708–1715. évekkel folytatódtak és 1717-től váltak folyamatossá. 1806-ig nyelvük latin, 1806-tól pedig magyar. 1600-tól kezdődtek az összefüggő iratsorozatok. 1526 előtti oklevél összesen négy darab volt az 1419–1513 időszakból, ezek is másolatban.¹⁰⁸ Megállapították, hogy mely évekből hiányoznak a jegyzőkönyvek, amelyek a következők: a közgyűlési jegyzőkönyvek 1573-1601-ből, 1604-ből, 1605-ből, 1606-ból, 1618-ból, 1622-ből, 1624-ből, 1644-48-ből, 1654-59-ből, 1672-ből, 1673-74-ből, 1676-ból, 1682-84-ből, 1686-87-ből, 1704-07-ből és 1716-ból. Sérültek pedig: az 1569-72-ből, 1702-1735-ből származó dokumentumok. A vármegyei bizottság javaslatot tett arra, hogy a jegyzőkönyveket másolják le és hitelesítsék azokat. Ez a terv azonban hatalmas nehézségekbe ütközött, ezért nem hajtották végre. Azonban Pápay Zsigmond lemásolta az 1569–1571. évi jegyzőkönyveket.

1815-ben ez a rendszerezési munka még nem volt teljesen befejezve, de a levéltár belső rendje és a külső berendezés a korhoz viszonyítva a célnak tökéletesen megfelelő volt. Mindezeket bizonyítja, hogy milyen fáradalmas munkával és elismerésre méltó kötelesség tudattal dolgozott az iktató, Pápay Zsigmond és Rácz István, a levéltáros. A tervezett munkákat Rácz István folytatta

¹⁰⁷ CSATÁRY György: *Bereg megye levéltárának történetéből*. i.m. 119–120.

¹⁰⁸ KOSÁRY Domokos: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. I. Általános rész. 3. Megyei levéltárak és forrásközlések*. i.m. 215.

egyedül, későbbi jelentéseiben 1821-ben és 1827-ben azok befejezését sürgette.¹⁰⁹ 1839-ben a vármegye nemességének adományából létesült egy külön levéltári alap, amely lehetővé tette, hogy újabb segédeket vegyenek fel a jegyzékek készítésére.¹¹⁰

3.2. Levéltárosok

1802-ben Rázsó Mihály levéltárnok helyére Rácز Istvánt vették fel.¹¹¹ 1810-ig Pápay Zsigmond a vármegyei regisztrátor.¹¹² Bereg vármegye 1812-ben nyolc évre kapott engedélyt levéltáros alkalmazására. Az új levéltáros Pápay Zsigmond lett aki egészen 1819-ig dolgozott itt.¹¹³ 1811 és 1838 között Rácз István a levéltáros. 1814. július 11-én a vármegyei közgyűlés határozata szerint megbízást kapott az ország térkép beszerzéséért befizetendő összegek begyűjtéséért. Rácз István levéltárnok Beregszász városi tanács előterjesztésében bejelentette, hogy az 1820–30-as évek közgyűlési jegyzőkönyveinek leírását Nemes Péter segédlevéltárnok segítségével végezte. Ezért a munkáért pedig 400 forintnyi évi fizetést utalt ki neki, miután megbízták őket a könyvek listázásával is. A lista neve a következő: „Feljegyzés Azon könyveknek, melyek Tekintetes Ns. Beregh Vármegye Levéltárába vagynak és az említett Megye tulajdoni.” Itt 33 könyvet említettek meg. Ezekben az években alakították ki a levéltár teljes rendszerét Pápay Zsigmond regisztrátor segítségével. 1827 körül segédlevéltáros Eöry András volt.¹¹⁴ 1842-ben Pólczy István gondozta a levéltár iratanyagát.¹¹⁵

3.3. A beregszászi ispotály

A magyar egészségügyi rendszert a 19. század első felében a Mária Terézia által 1770-ben kiadott rendelkezés a *Generale Normativum* határozta meg. A 18. században már létezett ispotálya Beregszásznak, amelyet gróf Schönborn Anselm Ferenc felesége 1756-ban újjáépíttetett, de a század végére ez nagyon rossz állapotba került. Az ispotály úgy működött, hogy idős egyedül maradt személyek laktak benne, akik cserébe ezért kötelesek voltak az ispotályt kitakarítani. Ekkor az intézmény a római katolikus egyházközösségre volt bízva.¹¹⁶

A város színvonalának és szervezettségének egyik mutatója az egészségügyi intézmény fenntartása, ami ebben az időszakban a beregszászi ispotály támogatását jelentette. Mint a városban

¹⁰⁹ CSATÁRY György: *Bereg megye levéltárának történetéből*. i.m. 120.

¹¹⁰ KOSÁRY Domokos: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. I. Általános rész. 3. Megyei levéltárak és forrásközlések*. i.m. 215.

¹¹¹ Uo., 215.

¹¹² CSATÁRY György: *Bereg megye levéltárának történetéből*. i.m. 127.

¹¹³ KOSÁRY Domokos: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. I. Általános rész. 3. Megyei levéltárak és forrásközlések*. i.m. 215.

¹¹⁴ CSATÁRY György: *Bereg megye levéltárának történetéből*. i.m. 127.

¹¹⁵ KOSÁRY Domokos: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. I. Általános rész. 3. Megyei levéltárak és forrásközlések*. i.m. 215.

¹¹⁶ DANCs György: *Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig: A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig*. i.m. 249–250.

a legtöbb minden, így az ispotály is a Schönbornok anyagi és egyéb támogatásával működhetett. Fennállása során voltak időszakok, amikor is az intézet kincstári irányítás alatt állt, de ekkor általában a kezelés színvonala is megromlott, mivel az idegen bérlőkre bízták. Ezekben az időszakokban az ispotály színvonala valóban süllyedni kezdett és a befolyt jövedelem is rendszeresen eltűnt. Az uradalom 1790 után ellenőrizte az ispotály ügyeit és a következőkre jutott: „*az előbbi években a parochusok kezelése alatt az ispotály vagyona mostohán gondoztatott, s éveken át nem adtak be számadást.*”¹¹⁷ Gondnokok nem voltak, így a plébánosok maguk rendezték az ispotály ügyeit. 1811. június 20-án tett jelentést az uralkodó állapotokról az uradalom a püspökhöz címzett iratában és kérte annak közbenjárását.

Ezután a Helytartótanács 1814. január 14-én az 1778–1797-es évek között elkészült számadásokat beküldte a grófi igazgatóságához azzal a megjegyzéssel, hogy ezen dokumentumok szerint a jövedelem 4105 forint 51 krajcár és hogy az 1798–1813-ig terjedő hiányzó bevallásokat a gróf állíttassa, az elkövetkezendőkben pedig vizsgáltsa meg és ezentúl pedig minden évben a költségvetést terjesztse fel.

Ebből a számadásból kiderült, hogy az 1789-ben meghalt Jandrisics János plébános után 409 forint 49 krajcárnyi hiány volt. Ennek következményeképpen annak öccse Jandrisics János, aki itt volt bodnár mester és kurátor és ő se tett négy évről jövedelem bevallást. 1815. május 9-én Verzár Gergely szentszéki ülnök és kiküldött bíró, Döbrentei Imre uradalmi tiszt és óvári Szőke József esküdt előtt kötelezvényt állított ki magára vonatkozólag, amiben az szerepelt, hogy egy év alatt ő vissza fogja fizetni az ispotálynak.

1809. augusztus 22-én Kocsis György munkácsi lakos özvegye nyújtott be kérvényt gróf Schönborn Ferenc Fülöphöz, melyben azt kérte, hogy mint 80 éves munkaképtelen embert, aki nyolc évig dolgozott férjével a téglavetőn vegyék be a beregszászi ispotályba. A kérvényére azt a választ kapta, hogy üresedés esetén felvételt nyer.

Az uradalmi igazgatóság támogatva az ispotályt 1810. augusztus 27-én szabályzatot dolgozott ki külön a gondnok részére. A 18 pontból álló szabályzat szerint:

1. A gondnok köteles volt felügyelni a felvett koldusokat, vigyázni arra, hogy rendszeresen járjanak templomba, ott imádkozzanak, és hogy a ház helyiségeit pedig tisztán tartsák.
2. Éjszaka az ajtót zárja be.
3. Az újbárosi telkesektől a bért és a cenzust pontosan szedje be.
4. A Szegi malmot karban tartassa és úgy vigyázzon rá „*mint a szeme fényére*”, hogy a molnár az ispotálynak járó részt kiadja, és a plébános is a maga felét beszedje és nyugtázza.
5. A szőlőtermést értékesítse és vegye számadásba a tőke kamatait is.

¹¹⁷ CSATÁRY György: *Beregszász a 18-19. században*. i.m. 103.

6. A malom jövedelméből minden hónapban két véka lisztet öröltesen a koldusok számára, a többi pedig a provisor engedélyével adja el és e pénzből fát és fehér ruhát vegyen az ispotálybelek részére.
7. Évente a számadást adja be az uradalmi igazgatósághoz, és nélküle a város egy koldust se vegyen fel.
8. A malom javításokról tegyen először jelentést engedély reményében.

A gondnok fizetése egy évre száz forint volt egy olyan opcióval, hogy ha az intézmény jövedelme nő azzal arányosan az övé is fog.¹¹⁸

Az 1816-os egyházlátogatási jegyzőkönyvben az intézményről elmondták, hogy javait a reformátusok azelőtt elfoglalták és rendelkeztek vele, és jövedelmeiből a saját tanítóikat és papjaikat fizették. A jegyzőkönyvből az is megtudható, hogy egykor az egyik Szegi malom és az Újváros felet tarozott a plébániához. 1816-ban pedig az egész Újváros és a fél malom. Ekkor a pap a malom jövedelmének a felét kapta, de azt sehogyan nem támogatta, így ezek a terhek is az ispotályt terheltek. Továbbá azt taglalja, hogy a pap illegálisan furakodott be ezen birtokba, aki egyébként 18 teleknek földesura és haszonélvezője volt. Az írásból az is kiderül, hogy a pap saját maga jövedelmét akarta gyarapítani és nem az ispotályét. E miatt pereskedés is kezdődött. Emiatt 1821-ben gróf Schönborn Ferenc Fülöp egy hosszú előterjesztést írt a nádorhoz és a Helytartótanácsához, amiben részletezte ezt a viszálykodást, amely között, mint kegyúr és a beregszászi plébánia, név szerint Illrcha János között az ispotály kezeléséből eredt. Procopius György ügynök közbenjárására a Helytartótanács október 4-én az összes dokumentumot áttette Bereg vármegyéhez, amelynek a joghatósága alá az ispotály ügyei is tartoztak. Végül továbbra is a pap kezelte az ispotályt.¹¹⁹

1805-ben pedig Radmatics Ferenc megyei orvos egyik jelentésében arról számol be, hogy mivel ő a Beregszásziakat közeli nem ismerte azokat jó módú embereknek tartotta, azonban ennek az ellenkezőjéről győződött meg mikor a sok árva szegényt látta.¹²⁰

3.4. A beregszászi gyógyszertár

1813-ban Lipóczi György elsőként alapított gyógyszertárat Beregszászban. Az eladósodott HÁK máramarosszigeti gyógyszertárát megvásárolta és minden felszerelésével együtt Beregszászba költöztette át. De ez a gyógyszertár három év múlva bezárt. Ekkor 1816-ban Tajnel Teofil kapott engedélyt arra, hogy újat alapíthasson. A megye maga vásárolta neki meg ehhez a földterületet, és

¹¹⁸ CSATÁRY György: *Beregszász a 18-19. században*. i.m. 103.

¹¹⁹ Uo., 104.

¹²⁰ LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. II. kötet. Általános rész. i.m. 319.

közköltségen fel is építették azt.¹²¹ Tajnel Teofil 1841-ben eladta a gyógyszerárát Royko Sámuelnek, aki Tiszaújlakról Beregszászba költözött.¹²² A gyógyszerárát Medve patikának nevezte, ami máig is így van jelen a köztudatban. 1847-ben Buzáth Simon és Buzáth Kajetán lettek a gyógyszerár új tulajdonosai. 1880-ban a Medve gyógyszerár tulajdonosa Buzáth Ferenc lett.

A városnak a vezetése annyira megvolt elégedve a Medve gyógyszerárral, hogy sokáig senkinek nem adtak engedélyt gyógyszerár alapítására. Egészen 1877-ig kellett várni erre, amikor is Láng Jenő engedélyt kapott az Angyal gyógyszerár megnyitására a Bocskai utcán. Mindkét gyógyszerárban a szegények ingyen juthattak gyógyszerhez, amit majd a város fizetett ki.¹²³

3.5. A beregszászi posta

1794-ben a vármegye közölte, hogy a király engedélyezte, hogy Munkácsról Szigetig legyen posta, Gáton, Huszton és Técsőn pedig hozzanak létre új állomásokat, a Nyíresfalvit és Halmit pedig tegyék át Beregszászba és Tiszaújlakra. Ennek megvalósítása a francia háború miatt teljesen elhalasztódott. 1804-i posta-lexikon szerint Beregszász, mely akkor is még csak gyűjtőhely volt és oda a leveleket Munkácsról a megye részére egy huszár hordta. Nyolc óra volt gyalog Munkácsra az út, a rossz út viszonyoknak köszönhetően.¹²⁴

1822-ben kért az uradalom engedélyt postaállomások létesítésére Gáton, Beregszászban, Csarodán, Naményban és Berkeszen. 1822-ben még báró Perényi Zsigmond kapott engedélyt, hogy Ardóban nyithasson postahivatalt.¹²⁵

Beregszász és Munkács közötti utat 1836-ban építették újjá, szélesítették és megemelték. A két város közötti postajarat létesítésének a feltételei így adottak lettek. 1836-ban alapították meg Beregszászon az állami levélposta hivatalt.¹²⁶ 1838. augusztus 30-án Beregszászban új postaállomást létesítettek.¹²⁷ 1838. szeptember 1-től megszüntették Nyíresfalva, Bajfalu, Kapnik – Bánya és Budafalva postaállomásokat. Berkesz, Vásárosnamény, Beregszász, Tiszaújlak, Huszt és Técső postaállomások létesítése által Nyíregyháza és Sziget között létesített új postavonal, ezzel pedig létrehozták a bal-dunaparti postavonalak rendszerét. Így az eddig hetenként egyszeri vagy kétszeri postakiszállítás helyett ezentúl gyakoribb és gyorsabb postakiszállítás jön létre. Ez az új rendszabály

¹²¹ LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. III. kötet. Különös rész. i.m. 108.; MOLNÁR Ferenc: *Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék történeti kronológiája (1790-1914), különös tekintettel a görög katolikus ruszinságra*. i.m. 11.; CSANÁDI György: *Régi beregszásziak*. Beregszász, 2001. 70.

¹²² DANCs György: *Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig: A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig*. i.m. 251.; CSANÁDI György: *Régi beregszásziak*. i.m. 70.

¹²³ CSANÁDI György: *Régi beregszásziak*. i.m. 70.

¹²⁴ LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. II. kötet. Általános rész. i.m. 301.

¹²⁵ Uo., 302.

¹²⁶ ZUBÁNICs László: Beregszász települési jogállásának változásai a 13-21. században. In: *KMMI füzetek XX*. Ungvár, 2015. 35.

¹²⁷ Postaállomás Beregszász, *Hirnök* 2 (1838/70) 1838. aug. 30.

a magyar királyi helytartó tanács 1838. július 26-ai 31-i és augusztus 21-i 20984, 25443 és 27604 számú rendeleti következtében 1838 szeptemberében vette kezdetét.¹²⁸ Ezen új intézkedéseknek köszönhetően Bécsből az eddigi hetenkénti kétszeri kiszállítás helyett már Beregszászra minden héten háromszor szállítanak ki postát.¹²⁹

¹²⁸ Postaállomások, *Nemzeti Újság* 2 (1838/18) 1838. szept. 1., 137., Postaállomások, *Jelenkor* 7 (1838/70) 1838. szeptember 1., 277., Postaállomások, *Honművész* 6 (1838/71) 1838. szept. 6., 554., Postaállomások, *Hirnök* 2 (1838/78) 1838. szept. 27.

¹²⁹ Postai kiszállítás, *Hirnök* 2 (1838/71) 1838. szept. 3.

ÖSSZEFOGLALÓ

Bereg vármegye nagy jelentőséggel bírt a Magyar Királyság számára gazdasági szempontból. Területén zajlott a legnagyobb mértékű timsókó kitermelés és timsó készítés. A megye lakosságának a legnagyobb része földműveléssel foglalkozott. A legtöbb földműveléssel foglalkozó ember állatot is tenyésztett és szőlőt is művelt. Az áruikat pedig a mezővárosokba, például Munkácsra hordták a hetivásárok alkalmával. Beregszász ennek a vármegyének adminisztratív központja volt, itt tartották a vármegyei közgyűléseket, fontos országutak keresztezik, jelentős intézményekkel rendelkezett már a 19. században is. Ez a város hosszasan harcolt a jogaiért státuszának emeléséért a 18. század végétől egészen 1848-ig. Ennek érdekében Beregszász és a további négy uradalmi község Munkács, Vári, Bereg, Beregújfalú folyamatosan perelte a munkács–szentmiklósi uradalmat. Az ügyek rendezésére a Helytartótanács 1791-ben, 1795-ben is küldöttséget küldött ki Beregszászra. Hátráltatták ezt a folyamatot továbbá a többi négy község is, Több esetben is nem értettek egyet és nem fogadták el a Helytartótanács rendeleteit és szerződéseit. A város kivette a részét és támogatta a nemesi felkelést is a napóleoni háborúban.

A város nagy jelentőséggel bírt gazdasági szempontból is a térségben. Több bányával is rendelkezett, amelyekben timkövet, timsót, aranyat bányásztak. Hosszas és eredményesen harcolt a szerdai és vasárnapi vásártartási jogáért az uradalommal szemben. A Schönborn uradalomhoz való tartozás akadályozta a város önálló fejlődését, az árusoktól adót szedett, akadályozta az árusítóhelyek, boltok szabad építését. A korszakban jelentős pusztítást okozott a kolerajárvány, amely többször is sújtotta a várost és környékét.

Beregszász vármegyei jelentőségű intézményeknek adott otthont, úgymint a Bereg megyei gazdag állománnyal rendelkező levéltárral, amelynek rendszerezésén és modernizálásán fáradozhatatlanul dolgozott Pápay Zsigmond és Rácz István. Az ispotálynak, amelynek működése a korszakban még nem volt biztosított, de jelentős hiányt pótolta. A gyógyszertár, amelynek üzemeltetése sok fejfájást okozott tulajdonosainak, de nagyban támogatta a vármegye működését. 1813-ban alapítottak itt először gyógyszertárat, de ez a gyógyszertár három év múlva be is zárt. 1816-ban Tajnel Teofil kapott engedélyt arra, hogy újat alapítson. A megye támogatta a gyógyszertár létrejöttét, földterületet vásárolt és közköltségen lett felépítve. 1841-ben ez a patika eladásra került. Ekkor az új tulajdonos a gyógyszertárat Medve patikának nevezte el. A város vezetése annyira megvolt elégedve a gyógyszertárral, hogy további engedélyt újabb gyógyszertár alapítására egészen 1877-ig nem adott ki.

A franciákkal szembeni háború jelentősen befolyásolta és pár évre el is halasztotta Beregszász posta állomásának a létrehozását. 1804-ben Beregszászban mindössze egy gyűjtőhely működött. 1822-ben kapott az uradalom engedélyt postaállomás létesítésére. Nagy előrelépést jelentett a posta

kiszállítás számára is amikor 1836-ban a Beregszász és Munkács közötti utat újjáépítették, kiszélesítették és megemelték. 1836-ban alapították meg Beregszászon az állami levélposta hivatalát. 1838. augusztus 30-án pedig új postaállomást létesítettek a városban.

A munkámat elsősorban olyan szakirodalomra igyekeztem alapozni, amelyek elsődleges forrásokra támaszkodva tárták fel a város történetét, továbbá levéltári források és korabeli sajtó alapján került sor ezek kiegészítésére.

РЕЗЮМЕ

Березьська комітат мав велике економічне значення для Королівства Угорщина. Місто Берегове буд одним з важливих центрів комітату, тут проводилося комітатові збори, в місті перехрестилися важливі дороги, і мав значні установи. Це місто на початку XIX ст. довго боровся за свої права, за підняття свої статусу, а одночасно підтримуючи повстання шляхетія в Наполеонівських війнах.

Місто мав важливе економічне значення в регіону. Також мав великомасштабну пасіку, кілька шахт, в яких видобували галиця та золото. Довго, але успішно боровся за свої права на середний та недільний ярмарок проти маєтку. Місто, що належав до маєтку Шенборн, гальмувало самостійний розвиток міста, збирало податки з крамниць та перешкоджало їх вільному будівництву. Епідемія холери спричинила значні спустошення, позначаючись на місті та його околицях кілька разів.

Місто Берегово мав декілька важливий комітатські установи, наприклад, архів з дуже багатим та важливим записом, в якому Жигмонт Папай та Іштван Рац невтомно працювали над систематизацією та модернізацією. Також можемо розмовляти про ксенодохію, де часто мали проблеми з його експлуатацією, але заповнили важливий недолік. І про аптеку, функціонування якої завдала багатьох головних болів її власникам, але значною мірою підтримувала роботу комітату. Війна проти французів суттєво вплинула і навіть відклала створення поштового відділення в Берегові на кілька років.

Під час написання кваліфікаційні роботи намагався ґрунтувати свою роботу на такі літературі, які базується на первинних джерелах, і доповнював її архівними джерелами та сучасною пресою.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE

I. PUBLIKÁLATLAN FORRÁSOK

1. Kárpátaljai Területi Állami Levéltár Beregszászi részlege: 10.fond. Bereg vármegye főispánjának iratai, 1867–1919.
2. Kárpátaljai Területi Állami Levéltár Beregszászi részlege: 721.fond. Beregszász város (főbírájának) polgármesterének irata. 1569–1919.

II. MONOGRÁFIÁK, SZAKKÖNYVEK

3. BÁCSKAI VERA, NAGY LAJOS: *Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban*. Budapest, Akadémia, 1984.
4. DANCS GYÖRGY: Északkelet-Magyarország története 1790-től 1914-ig: A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig. In: *Kárpátalja története. Örökségek és kihívások*. Beregszász-Ungvár, II. RF KMF-„RIK-U” Kft., 2021.
5. CSANÁDI GYÖRGY: *Régi beregszásziak*. Beregszász, 2001.
6. CSANÁDI GYÖRGY: *Sorsfordító évek sodrásában*. Ungvár, PoliPrint, 2004.
7. CSATÁR ISTVÁN, ÖLVEDI JÁNOS: *A visszatért Felvidék adattára*. Budapest, Mahr Ottó és TSA „Rákóczi”, 1939.
8. ENYEDI SÁNDOR: *Színészek, színházak, városok. A határon túli magyar színházművészet kislexikona*. Budapest, Balassi kiadó, 2005.
9. FAZEKAS ISTVÁN: Iratkezelés a polgári kor előtt. In: *Levéltári kézikönyv*. Osiris / Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2009.
10. FÉNYES ELEK: *Magyarország leírása* I. kötet. Budapest, 1847.
11. FÉNYES ELEK: *Magyar országnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statistikai és geographiai tekintetben*. III. kötet, Pest, 1837.
12. FODOR GUSZTÁV: *Református múltunk kezesség I.: kárpátaljai református gyülekezettörténeti kutatásokhoz (1523-2016)* Tiszaszentimre, Narancsik Imre Kutató Műhely, 2016.
13. IZSÓ ISTVÁN: *Bányatörvény–alkotásunk krónikája (1545–1945)* Miskolc, 2021.
14. KOSÁRY DOMOKOS: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. I. Általános rész. 3. Megyei levéltárak és forrásközlések*, Budapest, Osiris, 2008.
15. KOZMA GYÖRGY: *A Beregmegyei Kaszinó százéves története*. Budapest 1941.
16. LAKOS JÁNOS: Magyar levéltártörténet, levéltári jog. In: *Levéltári kézikönyv*. Osiris / Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2009.

17. LEHOCZKY TIVADAR: *A beregmegyei görögszertartásu katolikus lelkészségek története a XIX. század végéig*. Munkács, Grönstein Mór, 1904.
18. LEHOCZKY TIVADAR: *Beregvármegye monographiája*. I. kötet. Általános rész. Ungvár, 1881.
19. LEHOCZKY TIVADAR: *Beregvármegye monographiája*. II. kötet. Általános rész. Ungvár, 1881.
20. LEHOCZKY TIVADAR: *Beregvármegye monographiája*. III. Kötet. Különös rész . Ungvár, 1881.
21. LEVÁRDY FERENC: *Magyar templomok művészete*. Budapest, Szent István Társulat, 1982.
22. MAROSI ISTVÁN: *Görökatolikus magyarok Kárpátalján: Községek és templomok*. Nagybégány-Beregszász, Szent Miklós Egyesület, 2014.
23. MOLNÁR FERENC: *Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék történeti kronológiája (1790-1914), különös tekintettel a görög katolikus ruszinságra*. 2014.
24. THIRRING GUSZTÁV: *Városaink népességének alakulása 1787-től 1910-ig*. 1911.
25. ZUBÁNICS LÁSZLÓ: *Túl a Tiszán egy város Beregszász*. Beregszász, Kárpátaljai Magyar művelődési intézet, 2009.

III. TUDOMÁNYOS TANULMÁNYOK ÉS SZAKCIKKEK

Tanulmány kötetben:

26. BALOGH ISTVÁN: Bereg megye leírása. In: *Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei levéltári évkönyv 5–6*. Nyíregyháza, 1985.
27. CSATÁRY GYÖRGY: A 19. század végi, 20. század eleji Beregszász történelmi épületei. In: *Szabolcs-Szatmár-Bereg levéltári évkönyv XIX*. Nyíregyháza, 2011.
28. CSATÁRY GYÖRGY: Beregszász a 18-19. században. In: *Szabolcs-Szatmár-Bereg levéltári évkönyv 17*. Nyíregyháza, 2006.

Szakkikk folyóiratban vagy időszaki kiadványban:

29. CSATÁRY GYÖRGY: Bereg megye levéltárának történetéből. In: *Acta Academia Beregsasiensis* XV. évfolyam 1. kötet. Beregszász-Ungvár, 2016.
30. DESCHMANN ALAJOS: A beregszászi r. k. plébániatemplom. In: *Műemlékvédelem*, 1980 (24. évfolyam, 1 szám).
31. DANCS GYÖRGY: Közegészségügyi és orvosi eljárások az 1831-es kolerajárvány idején. In: *LIMES A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve*. V. évfolyam. Beregszász Ungvár, 2018.

32. SOÓS IMRE–SZŐKEFALVI NAGY SZOLTÁN: Az első magyarországi „timsógyár”. In: *Tanárképző Főiskola füzetek* 435. Eger, 1967.
33. ZUBÁNICS LÁSZLÓ: Beregszász települési jogállásának változásai a 13-21. században. In: *KMMI füzetek XX*. Ungvár, 2015.

IV. KORABELI SAJTÓ

34. Magyar Kurir
a) 1831 – 45. évfolyam: 7. szám
35. Társalkodó
a) 1834 – 3. évfolyam: 92. szám
36. Jelenkor
a) 1837 – 6. évfolyam: 6. szám
b) 1838 – 7. évfolyam: 70. szám
37. Nemzeti Újság
a) 1837 – 1. félév: 8. szám
b) 1838 – 1. félév: 21-22. szám
c) 1838 – 2. félév: 18. szám
38. Erdélyi Híradó
a) 1837 – 1. félév: 9. szám
39. Hirnök
a) 1838 – 2. évfolyam: 70, 71, 78. szám
40. Honművész
a) 1838 – 6. évfolyam: 71. szám
41. Pesti Hírlap
a) 1841 – január – június: 49. szám
42. Regélő Pesti Divatlap
a) 1842–1. évfolyam: 13. szám

V. DIGITÁLIS ADATBÁZISOKBÓL ÉS A VILÁGHÁLÓRÓL FELHASZNÁLT

ANYAGOK

43. KÖZÉPKORI TEMPLOMOK ÚTJA: *Beregszászi római katolikus templom*
Elérhető: <http://www.templomut.hu/ro/beregszasz/57>
44. 1351. ÉVI 13. TÖRVÉNYCIKK In: *Ezer év törvényei*
Elérhető: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=35100013.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D3>

45. 1723. ÉVI 108. TÖRVÉNYCIKK *In: Ezer év törvényei*

Elérhető: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=72300108.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1723>

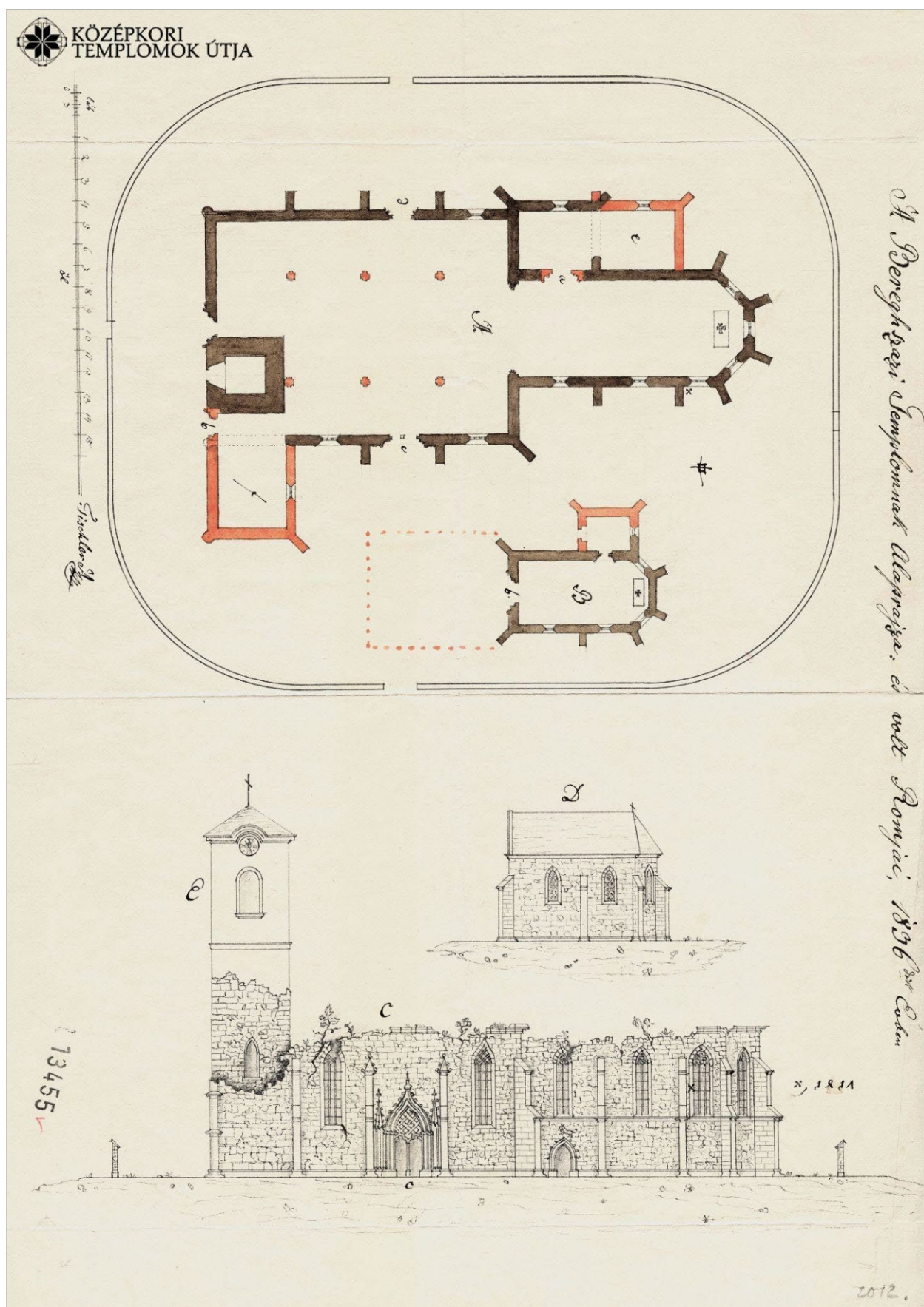
MELLÉKLET

1. sz. Melléklet: Beregszászi bírák (1791-1820)

1791	Rumpel György (Őt azonban a főszolgabíró leváltotta, helyébe Szeles András került)
1795	Lang György
1799	Lang György
1800	Lang György
1801	Bak István
1802	Ilézsér András
1803	Ilézsér András
1804	Lang György
1805	Lang György, Pap Ferenc
1806	Pap Ferenc
1807	Pap Ferenc
1808	Pap Ferenc
1809	Ilézsér András
1810	Pap Ferenc
1811	Szücs János
1812	Ilézsér András, Szücs János
1813	Pap Ferenc
1814	Ilézsér András
1815	Ilézsér András
1816	Paumann József
1817	Ilézsér András, Paumann József
1820	Ilézsér András, Paumann József

Forrás: LEHOCZKY Tivadar: *Beregvármegye monographiája*. III. kötet. Különös rész. Ungvár, 1881.

2.sz. Melléklet: A beregszászi római katolikus templom 1836-ban

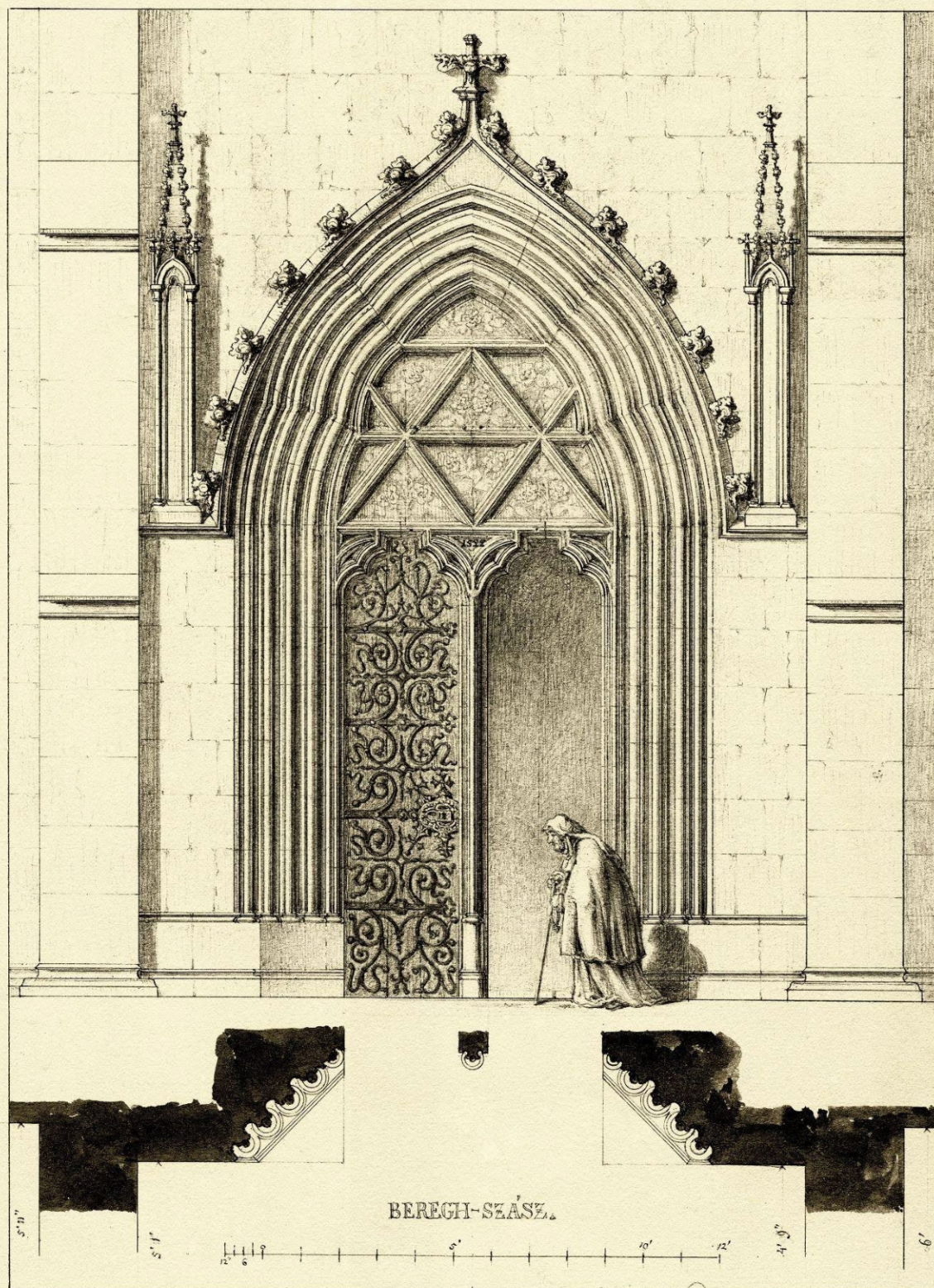

Forrás: Középkori templomok útja: Beregszászi római katolikus templom. Elérhető:
<http://www.templomut.hu/ro/beregszasz/57>

3.sz. Melléklet: A beregszászi római katolikus templom bejárata

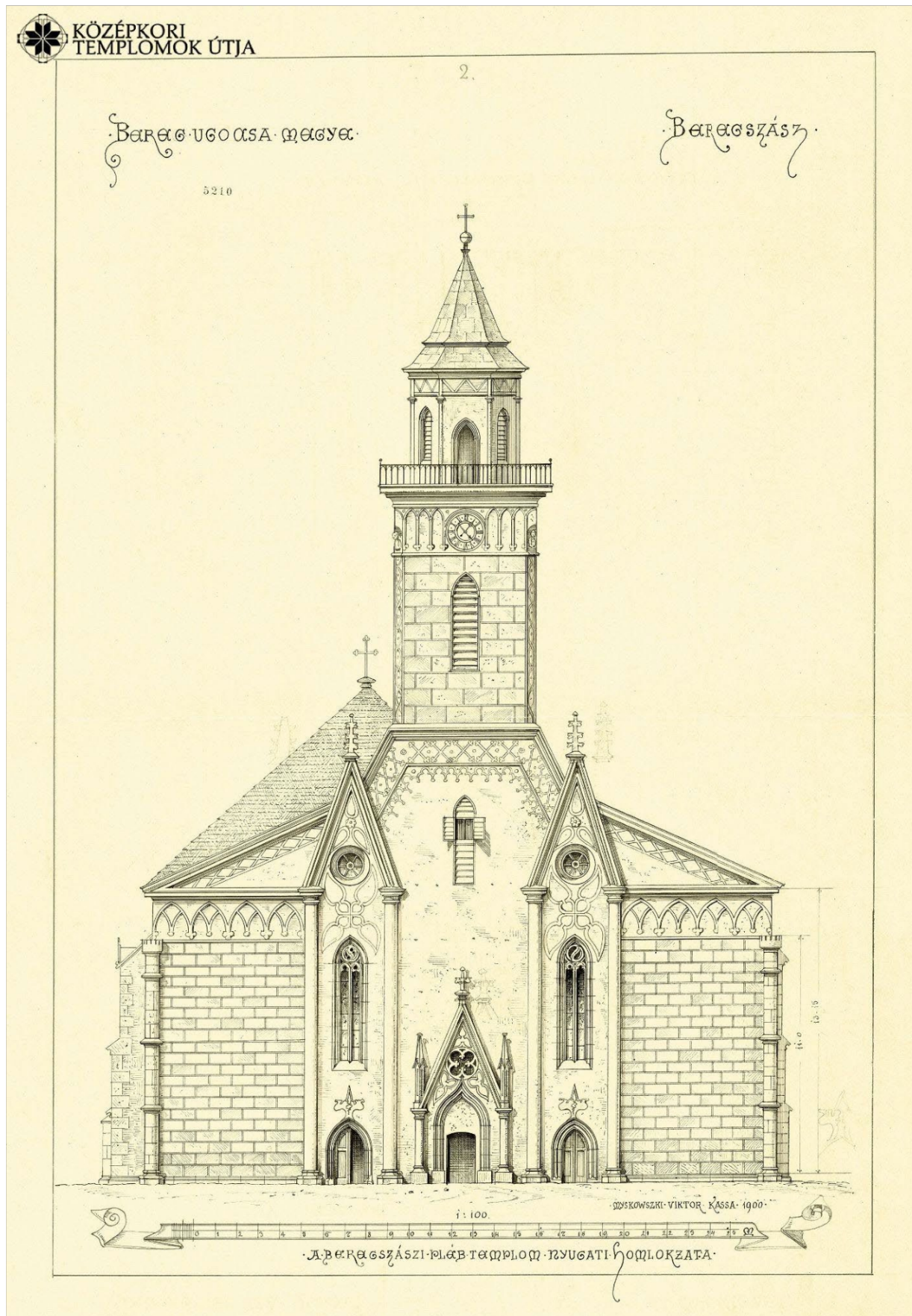
KÖZÉPKORI
TEMLOMOK ÚTJA

*1532. est l'an de la construction, et par le plan de ce petit dessin comme
le dit le Catalogue*

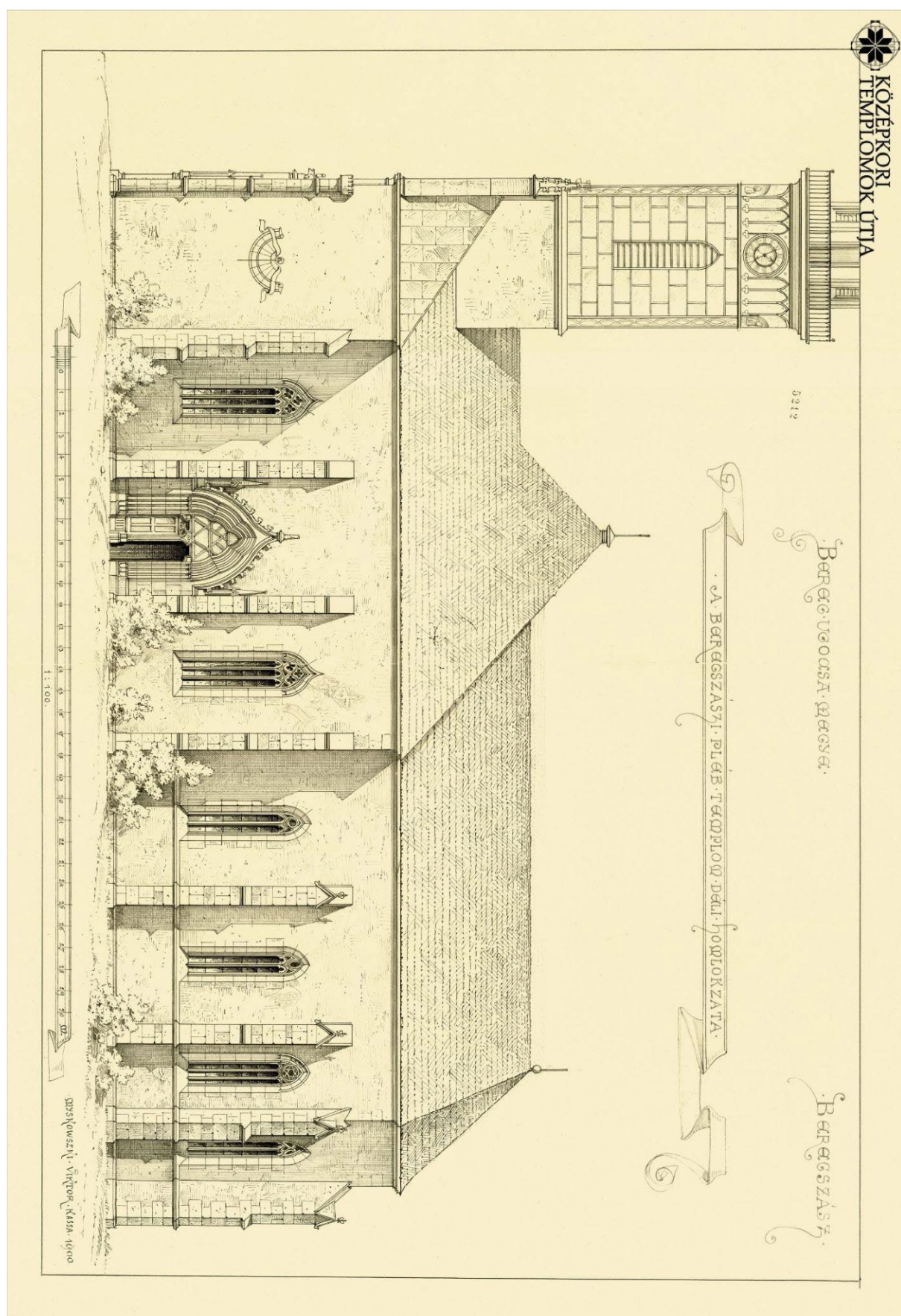
Forrás: Középkori templomok útja: Beregszászi római katolikus templom. Elérhető:
<http://www.templomut.hu/ro/beregszasz/57>

4.sz. Melléklet: A beregszászi római katolikus templom nyugati homlokzata

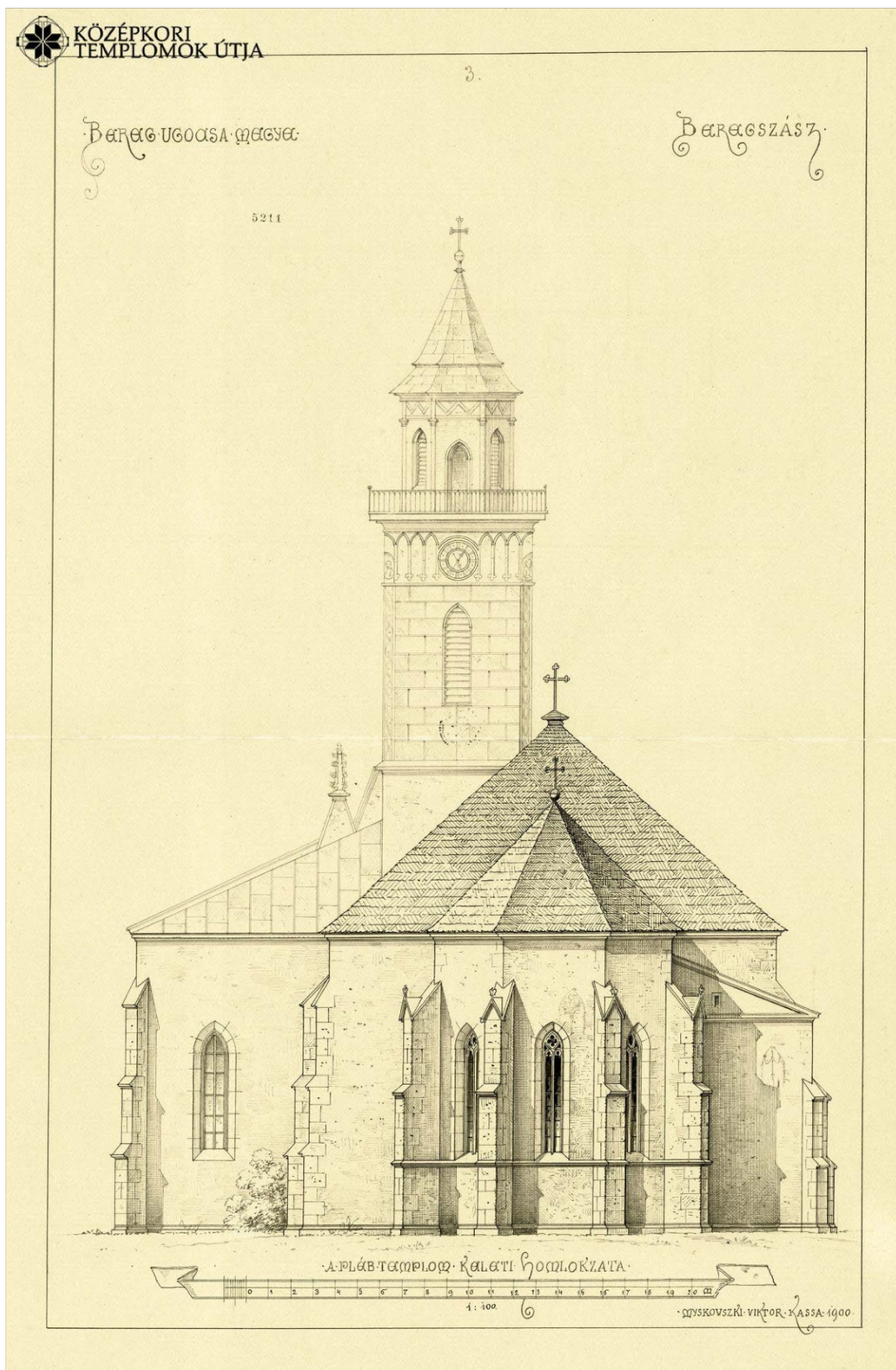
Forrás: Középkori templomok útja: Beregszászi római katolikus templom. Elérhető:
<http://www.templomut.hu/ro/beregszasz/57>

5.sz. Melléklet: A beregszászi római katolikus templom déli homlokzata

Forrás: Középkori templomok útja: Beregszászi római katolikus templom. Elérhető: <http://www.templomut.hu/ro/beregszasz/57>

6.sz. Melléklet: A beregszászi római katolikus templom keleti homlokzata

Forrás: Középkori templomok útja: Beregszászi római katolikus templom. Elérhető:
<http://www.templomut.hu/ro/beregszasz/57>